DWALINGEN, SEKTEN EN STROMINGEN

Acht schetsen door ds. C.G. Bos e.a.

NED. BOND VAN GEREFORMEERDE JEUGDVERENIGINGEN

in samenwerking met Bond van Mannenverenigingen op Geref. Grondslag

Inhoud

1. Het Gnosticisme 5
2. Het mysticisme 11
3. Het Humanisme 17
4. Het Remonstrantisme 22
5. De Islam 30
6. Het chiliasme 36
7. De Mormonen 44
8. De Jehova's getuigen 53

Voorwoord

Om onze eigen tijd te verstaan en in staat te zijn de geesten te beproeven (1 Joh. 4 : 1), is het van groot belang de kerkgeschiedenis te kennen, alsmede allerlei sekten en stromingen.
Hoewel deze zich aandienen als nieuw, als modern, blijken ze meestal te wortelen in een ver verleden. Wie de kerkgeschiedenis nagaat en let op de strijd tegen allerlei dwalingen, zoals die in de oude christelijke kerk is gevoerd, staat telkens verwonderd, dat er ook op dit terrein maar zo weinig nieuws onder de zon is. Daarmee kunnen wij onze winst doen!
Deze schetsenbundel bevat eerst een viertal kerkhistorische schetsen nl. over het gnosticisme, het mysticisme, het humanisme en het remonstrantisme; daarna volgen schetsen over de Islam, het chiliasme, de Mormonen en de Jehova's Getuigen.
Wij hopen dat het gebruik van deze schetsen op de verenigingen zal leiden tot betere kennis van de kerkgeschiedenis en tot meer belangstelling daarvoor. Bovendien is het noodzakelijk kennis te hebben van verschillende dwalingen en sekten, omdat we daarmee worden gekonfronteerd in de hedendaagse samenleving.
Ter verdere bestudering van de onderwerpen is bij iedere schets een literatuurlijst gevoegd, alsmede aandachtspunten voor de bespreking. Materiaal genoeg! Aan het werk nu, thuis en op de vereniging!
Moge de Here Zijn zegen hierover gebieden, zodat wij weerbaar worden in de geestelijke strijd.

oktober 1983.

1. Het Gnosticisme

1. Naam en oorsprong

De naam „gnosticisme" is afgeleid van het Griekse woord „gnosis", dat „kennis" betekent. Vooral bij de Grieken stond de kennis hoog aangeschreven. De oude Grieken deden veel aan wetenschapsbeoefening. Wij kennen van hen vele beroemde filosofen, die de eeuwen door grote invloed uitgeoefend hebben, zelfs tot op vandaag. Paulus wijst er o.m. in 1 Cor. 1 : 22 op, hoezeer de Grieken wijsheid zochten.

Toch wordt met „gnosis" niet zomaar verstandelijke kennis bedoeld, maar speciaal dieper inzicht in de goddelijke geheimen, die op andere wijze verkregen wordt. Veel heidenen vonden in de tijd rond de christelijke jaartelling geen bevrediging meer in het gangbare godengeloof.
Ze zochten het bij de mysteriën: godsdienstige samenkomsten, die alleen voor enkelen toegankelijk waren, die dan door priesters werden ingewijd in de diepere geheimen van de oorsprong, het wezen en doel van alle dingen. Daarbij werden allerlei riten toegepast en moest men zich houden aan vele voorschriften, zoals vandaag nog in allerlei oosterse godsdiensten de yoga toegepast wordt. De yoga is met de oosterse mysteriën nu ook binnengedrongen in de westerse wereld. Door allerlei geestelijke en ook lichamelijke oefeningen, waaronder ademhalingstechnieken, zoekt men innerlijke rust. Vanouds hoorde er ook bij onthouding van het gebruik van vlees, wijn, huwelijksgemeenschap, enz. Zo wilde men zich ontworstelen aan het leven van elke dag en opklimmen tot een hoger, geestelijk, goddelijk leven.
In die wereld kwam het Evangelie van Jezus Christus met de boodschap van bevrijding uit de macht van de zonde, levensvernieuwing en levensheerlijkheid. Die boodschap vond ingang, maar ook wel zonder het hart tot bekering te brengen. Met hun belangstelling voor het nieuwe en geestelijke en met hun breedheid van opvatting namen velen graag elementen uit het Evangelie over en pastten ze die in hun eigen gedachtenwereld. Anderen sloten zich openlijk bij de christenen aan, maar raakten toch hun heidense ideeën niet kwijt. Een sprekend voorbeeld daarvan is Simon de Tovenaar, waarvan ons verhaald wordt in Hand. 8. Op deze wijze zijn allerlei verkeerde elementen in de christelijke kerk binnengedrongen.
Het gnosticisme is een systematische poging heidense mysterie-godsdienst te verbinden met christendom.

2. Het wezen van het Gnosticisme

Het is niet zo gemakkelijk met enkele woorden te zeggen wat het Gnosticisme nu eigenlijk leerde. Het is en blijft een soort geheimleer. Daarbij vin-

den we ook ontzaglijk veel variaties, omdat de „diepere kennis" van de één weer heel andere vormen en gestalten had, dan die van anderen. Toch kunnen we wel enkele hoofdlijnen aangeven.

a. God en de schepping

Er is een brede en diepe kloof tussen de verheven en in zijn wezen onkenbare, onbenaderbare God als de Heilige en deze stoffelijke wereld als in zichzelf onheilig, zondig. Deze stoffelijke wereld is dan ook niet door deze God geschapen, maar door een boze geest, die als aartsvijand van de hoogste God wordt beschouwd. Dat zou dan de god van het Oude Testament zijn: de scheppergod. De mens is dan de tweeslachtige grensbewoner tussen het sterfelijke en onsterfelijke. Door zijn lichamelijkheid is hij vastgekoppeld aan het zondige stof, maar door zijn ziel behoort hij tot de hemelse sfeer. De mens is ook niet geschapen door de verheven God, maar een produkt van samenwerking tussen God en allerlei „tussenwezens", die tussen God en de wereld bemiddelen: aeonen. Christus is van deze aeonen de hoogste.

b. De verlossing

De verlossing is niet verlossing van de zonde, eenmaal bewerkt door Christus aan het kruis op Golgotha, maar een doorlopende strijd om bevrijding van de geestelijke wereld uit de banden van het stoffelijke. De mensen vallen hierbij in 3 klassen uitéén:

1. de geestelijken, de ingewijden in de kennis, die erfgenaam van het eeuwige leven zijn.
2. de gewone mensen, die buiten die kennis staan en het zo moeten doen met geloven en die daarom minder geluk verkrijgen.
3. de grof-zinnelijken, die helemaal onvatbaar zijn voor geestelijke dingen en zo geen enkel heil te verwachten hebben.

c. Christus

Het „tussenwezen" Christus is in de wereld neergedaald om het geestelijk deel van de mensen te verlossen. Van een waarachtig God zijn is geen sprake, maar evenmin van een werkelijke menswording. De 'geestelijke' Christus 'rustte' maar voor een tijd op de aardse Jezus. Bij de doop in de Jordaan is die Christus in de gedaante van een duif op Jezus neergedaald, maar toen Jezus gekruisigd werd heeft Christus deze Jezus weer verlaten. Hij heeft in die mens Jezus de wereld als het werk van de 'schepper-god' overgegeven aan de vloek. Jezus moest sterven: dat was goed. Dat was het teken, hoe deze stoffelijke wereld voor eeuwig moet ondergaan. Anderen zeggen dat Christus slechts een schijnlichaam heeft gehad: Hij als geestelijk wezen kon zich niet werkelijk met het stoffelijke verbinden. Deze mensen worden 'Doceten' genoemd.

d. Hun levenshouding

Omdat al het stoffelijke als zodanig zondig werd geacht, moest men zich daar zoveel mogelijk aan onttrekken en boven verheffen. Door vasten en ont-

houding moest het vlees worden gekruisigd en gedood. Zo streefde men naar een hoger leven, naar de volmaaktheid.
Anderen gaven zich ongebreideld over aan zondeleven. Het was maar hun lager leven, hun vleselijk-ik, dat zij overgaven aan de ongerechtigheid. Hun geestelijk-ik stond daar los van. Zelfs was het bevrijding van het geestelijke-ik, dat het vleselijke-ik in de ongerechtigheid te gronde ging.

3. Invloed van het Gnosticisme in de tijd van de apostelen

a. Volgens veel oud-christelijke geschriften is Simon de Tovenaar, waar we in Hand. 8 van lezen, de geestelijke vader van het Gnosticisme geweest. Jullie kunnen daarover lezen bij A. Janse: „Uit de geschiedenis van de kerk", pag. 33-37. Zonder dat ons in de Bijbel bizonderheden over de ideeën van deze Simon worden meegedeeld, komt toch duidelijk uit hoe hij het christendom met zijn eigen gedachten heeft willen verbinden. Petrus heeft hierop scherp gereageerd. Hand. 8 : 18-23.

b. In de brieven van Paulus vinden wij duidelijk aanwijzing en bestrijding van allerlei gnostische dwalingen, die al in de gemeenten ingedrongen zijn.
Zo komt hij in zijn brief aan de Kolossenzen er met kracht tegen op, dat het aardse en stoffelijke van een lagere orde zou zijn, 1 : 16-20. En hij arbeidt om *ieder* volmaakt te stellen, en dat door in te leiden in Gods heilgeheimen, die *geopenbaard* zijn in het Evangelie, 1 : 22-28; 2 : 2, 3. Verder waarschuwt hij tegen die bizondere 'kennis' en tegen allerlei onthouding in 2 : 8, 21-23. Uitdrukkelijk wijst hij er ook op, dat niet het stoffelijke als zodanig zonde is, maar de vleselijke lust van de menselijke natuur, 3 : 5, 9, 10.
Irenaeus (2de eeuw) heeft de Gnostieken dan ook bestreden met allerlei letterlijke aanhalingen uit Paulus brief aan de Kolossenzen. Ook in de brieven aan Timoteüs vinden we symptomen van strijd tegen gnostische dwaalleer, b.v. 1 Tim. 4 : 1-4; 6 : 20; 2 Tim. 2 : 16-18.

c. Ook de apostel Johannes heeft zich zowel in zijn evangelieverhaal als in zijn brieven duidelijk gericht tegen gnostische dwaalleer. Daar begint hij zijn evangelieverhaal mee, met de betuiging, dat het Woord, dat bij God was en dat Zelf God was, waardoor ook alle dingen geschapen zijn, *vlees geworden is*, 1 : 14. En die in de Zoon *gelooft* heeft het eeuwige leven, 3 : 16. Ja, in heel zijn evangelieverhaal gaat het er om te getuigen, dat Jezus, die historische Jezus, de Christus *is*, de Zoon van God, opdat wij *gelovende*, het leven hebben in zijn naam, 20 : 30, 31.
Lees zo ook eens het eerste hoofdstuk van de eerste brief van Johannes, tegen de achtergrond van de gnostische dwaling. Sterk ontkent hij ook dat de kennis van God alleen voor 'ingewijden' is, 1 : 13; 2 : 20.

4. Doorwerking van het Gnosticisme in de jonge christelijke kerk

Hoe zwaar de strijd tegen het gnosticisme geweest is in de jonge christelijke kerk, blijkt uit de geschriften, die ons uit die tijd bewaard zijn gebleven.

a. Allereerst is er een stroom van geschriften, waarin gnostische dwalingen worden gepropageerd. En het raffinement van de dwaling komt daarin uit, dat veel gnostische geschriften op naam van betrouwbare mensen zijn gesteld. Een sprekend voorbeeld is daarvan het zgn. Thomas-evangelie, dat in 1947 in Egypte teruggevonden is. Wij kenden de inhoud van dit geschrift al uit andere geschriften, waarin de valsheid van dit 'evangelie' duidelijk aangetoond is. Maar zo zijn er veel van die vervalsingen geweest (Pseudepigrafen). Het ligt voor de hand dat deze geschriften in brede kring als betrouwbaar ingang gevonden hebben: de veelheid van die geschriften en de wijde verbreiding ervan spreken een duidelijke taal.

b. Daartegenover hebben anderen zich echter ook met grote kracht teweergesteld. Zo Polycarpus, een leerling van de apostel Johannes, voorganger van de gemeente te Smyrna. Ook Irenaeus, voorganger van de gemeente te Lyon. Hij was weer een leerling van Polycarpus. Van hem is er o.m. nog een brief aan een zekere Florinus, ook een leerling van Polycarpus, die verstrikt was door de dwaling van het Gnosticisme. Meer hierover bij A. Janse: Uit de geschiedenis der kerk, pag. 47-52. In het Manicheïsme, genoemd in het slot van art. 12 N.G.B. heeft de gnostiek haar uitwerking gekregen. Meer dan 1000 jaar heeft het zich met name in Azië gehandhaafd (Mani 216-277).

c. De Gnostieken waren mee daarom zo gevaarlijk, omdat zij zich vaak beriepen op geschriften van de apostelen en evangelisten en daarvan dan een diepere zin onthulden. Zo vonden zij de drie klassen, waarin zij de mensen onderscheidden, 'geopenbaard' in Mat. 13 : 33, in de drie maten meel, waarin een vrouw zuurdeeg verborg. In verband hiermee schrijft Irenaeus, dat de gnostiek doet als iemand, die het prachtige mozaïek van edelstenen, weergevend de beeltenis van een koning, dooreengooit en verandert in het beeld van een hond of een vos en dan beweert dat dat het beeld van de koning is. Zo verandert de gnostiek het heerlijke beeld van Christus, in het mozaïek van het edelgesteente der Schrift getekend, in de figuur van een hond of vos en verkondigt dan dat dit Christus is.

5. Gnostische tendenzen vandaag

a. Vooral in de Rooms Katholieke kerk vinden we nog veel gnostische tendenzen. Daar is nog altijd sterk de tegenstelling tussen natuur en genade, in plaats van tussen zonde en genade. De hele natuur wordt van lagere orde geacht. In het kloosterleven is dat heel sterk in praktijk gebracht. Maar ook de onderscheiding tussen leken en geestelijken is van gnostische oorsprong.

b. Bij de Wederdopers vinden we ook de miskenning van het natuurlijke leven. Van daaruit heeft die gedachte zijn doorwerking gevonden in protestantse kringen. Denk ook aan de wijze waarop vaak over het lichaam wordt gesproken als 'stoffelijk omhulsel'.

c. Nog oefent de 'vergeestelijking' van de Schriftzin bekoring uit en wordt hoog opgezien tegen zulke 'diep-ingeleiden', die die diepe zin 'ontdekken'.

d. Heel sterk werkt de gnostiek door in de leer van de Jehovagetuigen. Zij zien de hele wereld als een goddeloos samenstel der dingen, onderworpen aan satan en zijn demonen. Heel het staatkundige en maatschappelijke leven behoort tot de satanische organisatie van deze wereld, die slechts door Jehova toegelaten wordt. Maar straks zal dit goddeloze samenstel der dingen door Hem vernietigd worden in het komende Harmageddon, Openb. 16 : 16. Zij onderscheiden de mensen ook in drie klassen. De hoogste klasse is de koninkrijksklasse, die zij aangeduid zien in Mat. 24 : 45. Dat zijn de 'gezalfden', vertegenwoordigd in de bestuurstop van de Jehovagetuigen, totaal precies 144.000, naar Openb. 7 : 4, Gods kinderen en erfgenamen. De andere Jehovagetuigen zijn de schapen van een andere stal, geen kinderen van God. Zij zullen de aarde beërven. Alle anderen, die geen Jehovagetuigen geworden of gebleven zijn, komen om in het vreselijke gericht van Harmageddon en houden dan op te bestaan.
Ook kennen de Jehovagetuigen hun speciaal 'ingewijden'. Wel zeggen zij de Bijbel te aanvaarden als Gods onfeilbaar Woord. Maar niemand mag de Bijbel zelf uitleggen. Het presidium van het Wachttorengenootschap is het enige kanaal, waardoor Gods waarheid tot de mensen op aarde komt. Zo maken ook zij Gods openbaring tot een geheimleer.
(Voor een bredere behandeling van de Jehovagetuigen: zie de schets daarover in deze bundel).

Aandachtspunten voor de bespreking

1. Het 'gangbare' godengeloof (verg. Jes. 44 : 6; Jer. 10 : 1-16) in onderscheiding van de latere heidense mysterie-godsdienst.
2. De kenbaarheid van God voor eenvoudige, gewone mensen.
3. De gnostische achtergrond van de roomse onderscheiding tussen 'geestelijken' en 'leken', en het kloosterleven.
4. De doorwerking van gnostische tendenzen in 'oud-gereformeerde' kringen (verschillende soorten Gereformeerde Gemeenten).
5. De tegenstelling tussen het gnosticisme als 'bevrijdingstheologie' en de moderne bevrijdingstheologie, terwijl beide toch stoelen op één wortel.
6. De hoge waarde van het lichamelijke leven (o.m. de heiligheid van het sexuele leven en de roeping ook daarin om daarmee de HERE te dienen).
7. Schriftuurlijk milieubeheer.
8. De overschatting van het lichamelijke en natuurlijke leven (het optreden van milieu-pressiegroepen, nudisme).
9. De ondermijning van het Schriftuurlijke schaamtegevoel, wanneer ouders samen met hun kinderen onder de douche of in bad gaan.

Literatuur

A. Janse: Uit de geschiedenis der kerk, pag. 25-74.
Van Itterson, Nauta e.a.: Geschiedenis van de kerk I, 2e druk, pag. 56-67.

Christelijke Encyclopedie, onder trefwoorden als Gnosis, Gnostiek.
R.W.M. Croughs: Leven in de tussentijd, pag. 49-66. (Zijn 'bijbelse toekomstverwachting' is kritisch te toetsen).
C.G. Bos: Voetsporen van voetgangers I, pag. 21, 22, 27-30, 48-50, 53, 54.

C.G. BOS.

2. Het mysticisme

1. Naam en oorsprong

Het woord 'mystiek' is afgeleid van een woord dat betekent: (de ogen) dichtknijpen. Daarmee is eigenlijk metéén al het onschriftuurlijk karakter van de mystiek aangegeven. Want dat doet de mysticus: hij sluit de ogen voor het licht van de openbaring en keert geheel in tot zichzelf.

Toch is daarmee niet alles gezegd. Wij spreken immers ook van 'mystieke unie met Christus', zoals die door het geloof genoten wordt, met name in het heilig avondmaal. Als wij gelovig avondmaal vieren, worden wij door de Heilige Geest met het heilig lichaam van Christus hoe langer hoe meer verenigd, zodat wij vlees van zijn vlees en been van zijn gebeente zijn (Heid.Cat. antw.vr. 76). In de Bijbel vinden we het woord 'mysterion' vrij veel, o.m. Mat. 13 : 11, Rom. 16 : 25. Het wordt meest vertaald door 'verborgenheid' of 'geheimenis'. Maar het is dan wel *geopenbaarde* verborgenheid.
Maar in het mysticisme is de mystiek tot een systeem geworden, een bepaalde methode om het goddelijke te leren kennen en ervaren, buiten Gods Woordopenbaring om. Met opzet spreek ik hier van ' het goddelijke'. Want de mystiek is evenzeer als de gnostiek van heidense oorsprong. In Griekenland is opgekomen het Neo-Platonisme, dat uitging van een goddelijk wezen, dat als 'het Ene' niet nader is te kwalificeren. Dat Ene brengt uit zich van eeuwigheid al het andere zijnde voort door een eeuwig proces van uitstraling. Eerst straalt uit dat goddelijke de geest uit. Uit die geest vloeit voort de wereldziel, die weer de zielen van de afzonderlijke wezens voortbrengt. Maar zoals het licht, wanneer het zich van zijn bron verwijdert, tenslotte overgaat in duisternis, zo gaat de wereldziel over in de duisternis van de stoffelijke wereld, die zij uit zichzelf voortbrengt. In de mens vloeien die twee samen. Het is nu de taak van de mens, zich los te maken van het zinnelijke en stoffelijke en zo op te stijgen tot een zuiver geestelijk zijn en verder nog hoger op te klimmen tot vereniging met het goddelijke Ene. Dat kan bereikt worden in de geestvervoering, in de extase.
Dergelijke mystieke speculaties vinden we in verschillende Oosterse godsdiensten, als het Brahmanisme en Boeddhisme.

2. Het wezen van de mystiek

Er zijn direkte aanknopingspunten tussen de gnostiek en de mystiek. De mystiek streeft ook naar een hoger kennen, boven het eenvoudig gelovig aanvaarden van de Schriftopenbaring. De mystiek wil opklimmen tot de aanschouwing van God. En evenals in de gnostiek wordt de stoffelijke wereld

van lagere orde geacht. Het is geen wonder, dat juist ook in de kloosters de mystiek sterk beoefend is.
Karakteristiek voor de mystiek op het terrein van de christelijke kerk is:

a. De geringschatting van de genademiddelen: Woord en sacramenten. Die zijn wel nuttig en nodig voor het eenvoudige volk, maar de mysticus stijgt daar bovenuit, komt door inkeer tot zichzelf en toekeer tot God tot een kennis van God, die boven alle woorden en begrippen uitgaat.

b. De ascese, als onderdrukking van allerlei natuurlijke behoeften en zelfkastijding, om zo de geest te laten heersen over het vlees. Het spreken van de Schrift over het 'in het vlees zijn' en 'naar het vlees wandelen' (Rom. 8), wordt betrokken op de lichamelijkheid en niet op onze zondige natuur.

c. Sterk is de pantheïstische tendens. God wordt veelal gezien als een onpersoonlijk goddelijk Wezen en de mens als een vonk van het goddelijke Vuur, die terug moet keren naar zijn Oorsprong. In de mystiek gaat het tenslotte om de éénwording met God, het zich verliezen in God, al is en wordt die konsekwentie niet door alle mystici getrokken.

d. De mystiek is een vorm van zelfverlossing. Door zijn 'oefeningen' klimt de mysticus al hoger op in de kennis en aanschouwing van God en de genieting van de zalige gemeenschap met God.

e. De mysticus is individualist. Het gaat hem allereerst om zichzelf. Hij zoekt en oefent niet de gemeenschap der heiligen, maar zoekt voor zichzelf de gemeenschap met God. En als daar nog is een zich bezig houden met anderen, dan dient dat toch weer allereerst eigen opstuwing naar God, eigen gemeenschapsleven met God.

3. Uitingen van het mysticisme

a. Uitingen van het mysticisme vinden we al vroeg in de christelijke kerk. Als reaktie tegen de verwereldlijking van de kerk, ging men zich terugtrekken in de eenzaamheid van woestijnen om daar in te keren tot God. Ook heeft het Neo-Platonisme invloed uitgeoefend, o.a. op Augustinus. In zijn geschriften vinden we mystische tendenzen, die aan het Neo-Platonisme zijn ontleend.

b. In de Middeleeuwen is de mystiek werkelijk tot een macht in de kerk geworden. *Bernard van Clairveaux* (1091-1153) zocht de vroomheid door zich te verdiepen in het lijden van Christus, vooral ook in het overdenken van zijn wonden. Van hem is het lied: „O Hoofd, bedekt met wonden . . .". Door dat zich verdiepen in het lijden van Christus werd hij opgewekt tot nederigheid, tot berouw over zijn zonden en tot navolging van Christus. Deze navolging van Christus moest dan voeren naar de hoogste trap van vroomheid: de onmiddellijke aanraking met de goddelijkheid van Christus. Hij zag de enkele ziel als bruid van Christus. In 86 preken over het Hooglied werden alle trekken van de aardse liefde vergeestelijkt.
Bij *Meister Eckehart* (1260-1327) komt het pantheïstische karakter van de

mystiek sterk uit. Wel heeft volgens hem de mens eerst nog de genade van de aanneming tot kinderen nodig. Maar in de vereniging met God, die bereikt wordt door strenge ascese, heeft hij de genade niet meer nodig. Dan geraakt de mens in extase en verzinkt hij in God, wordt zijn ziel, als een vonkje van het goddelijk Vuur, één met dat Vuur.
De mens wordt vergoddelijkt. Zo kon Alfred Rosenberg, die van het Nationaal Socialisme een religie heeft gemaakt, Eckehart de grootste apostel van het Noordse Avondland noemen. Waarmee niet gezegd is dat hij Eckehart recht heeft gedaan.
Groot is de invloed van Eckehart geweest. Allereerst in de kringen van *de Godsvrienden.* In zijn geest is ook geschreven het boekje „Theologica Deutsch", waar Luther aanvankelijk veel waardering voor heeft gehad. Het is in de 17e eeuw nog weer verschillende keren uitgegeven en heeft ook in Nederland veel schadelijke invloed uitgeoefend.
De mystiek ontaardde in bandeloosheid bij *de Broeders en Zusters van de vrije geest.* Met een beroep op Eckehart leerden zij dat de mens één is met God en dat dus, wat de mens ook maar deed, dat geen zonde kon zijn.
Vooraanstaande mystici waren in die tijd: *Johannes Tauler,* die veel preekte in de volkstaal. *Heinrich Seuse* (Suso), de dichter van de liefde, die zelfs azijn goot in de wonden van zijn zelfkastijding, om zo meer pijn te lijden. *Jan van Ruusbroeck,* van wie zeer bekend is zijn geschrift: „Die Chierheit der gheesteleker brulocht" (De waarde van de geestelijke bruiloft). Daarin beschrijft hij de 3 trappen van het geestelijke leven: het werkende leven, het God-begerende of innige leven en het God-schouwende leven. De mens die naar Gods beeld geschapen is, is bestemd tot 'de goddelijke bruiloft': om uit het bewegelijke leven terug te keren in de goddelijke oergrond.

c. Apart moet vermeld worden *de Broederschap des gemenen levens,* waarvan Geert Grote (1340-1384) de stichter is geweest. Hij stichtte fraterhuizen, waar de broeders zonder bindende belofte samenleefden in gemeenschap van goederen. Later kwamen er ook zulke zusterhuizen. Zij hielden zich veel bezig met het overschrijven van boeken, vooral Bijbelboeken, met onderwijs, prediking in de volkstaal en handenarbeid. Doel was het kweken van vroomheid, door een leven van toewijding en zelfinkeer.
De bekendste van hen is Thomas a Kempis (1379-1471), die 70 jaar heeft geleefd en gewerkt in het St. Agnietenklooster te Zwolle, dat gelegen heeft vlak bij de tegenwoordige begraafplaats Bergklooster. Gedurende al die tijd heeft hij het klooster maar drie maal verlaten. Zijn leven was een leven 'met een boeksken in een hoeksken'. Van zijn boek: „De imitatione Christi" (Over de navolging van Christus) zijn duizenden uitgaven in vele talen verschenen. Nog wordt het gedurig herdrukt. Bij velen staat het aangeschreven als een boek van innige vroomheid. Maar in de titel komt reeds uit, dat het geen Schriftuurlijke vroomheid is. De navolging van Christus is voor Thomas allereerst: imitatie, nabootsing van Christus. Zo is bij hem het kruis van Christus meer zinnebeeld van eigen afsterving, dan dat Christus aan het kruis

onze zonden heeft verzoend. Maar wij moeten Christus niet nabootsen, maar Hem volgen door Hem te gehoorzamen, Joh. 10 : 27. In het leven van Thomas à Kempis tekent de mystieke inslag zich sterk af in zijn aanprijzen van wereldmijding, zelfloutering door zelfkastijding.

d. In de Reformatietijd breekt het mysticisme door bij *de Zwickauwer profeten* Storch en Stübner, volgelingen van Thomas Münzer. Toen Luther op de Wartburg verbleef hebben zij in Wittenberg Karlstadt voor zich weten te winnen. Om hun invloed te keren heeft Luther zijn verblijf op de Wartburg afgebroken. In hun spoor gingen Sebastiaan Franck en Caspar Schwenkfeld, die later door hun geschriften veel invloed hebben uitgeoefend op het Piëtisme.

e. Het Piëtisme (afgeleid van piëtas - vroomheid) is opgekomen als reaktie tegen het diepe verval in de kerken van de Reformatie. In Nederland tekende dat verval zich spoedig af na de synode van 1618-1619. Maar het gaf opening aan het mysticisme, omdat het zozeer de nadruk legde op de innerlijk beleefde vroomheid van de bekeerde mens, met onderwaardering van de ambtelijke diensten in Woord- en sacramentsbediening en kerkelijke tuchtoefening.
In de 17e en 18e eeuw stonden hier in Nederland sterk onder invloed van de mystiek:
Jean de Labadie (1610-1674). Hij was rooms priester in Frankrijk, maar brak met de Roomse kerk. In 1666 kwam hij naar Nederland en werd hij predikant bij de Waalse kerk te Middelburg. Daar werd hij ontzet uit zijn ambt, omdat hij een kerk wilde van louter wedergeborenen, een vlekkeloze gemeente. Door 'innerlijke verlichting' moesten de predikanten in staat zijn de ware heiligen van de naamchristenen te onderscheiden. Onder zijn invloed trok de zeer begaafde Anna Maria van Schuurman zich terug van de beoefening van kunst en wetenschap, als schadelijk voor de ziel.
Bernardus Smijtegelt (1665-1739). Hij heeft in zijn leven 145 preken gehouden over het gekrookte riet (Jes. 42 : 3) tot bemoediging van bekommerde zielen. Maar de werkelijke bron voor de zekerheid van het geloof: Gods genadebeloften, zoals die vastliggen in Christus Jezus, heeft hij niet duidelijk aangewezen. Zijn prediking was veel meer kenmerkenprediking, die de mens doet bezig houden met zichzelf.
Wilhelmus Schortinghuis (1700-1750). Hij schreef een boek over het „Innige christendom", waarin hij ontwikkelde zijn leer van „de vijf dierbare nieten": „ik wil niet, kan niet, weet niet, heb niet, deug niet".

4. De invloed van de mystiek vandaag

a. In onze tijd werkt de mystiek nog door waar men meer bij de kenmerkenprediking leeft, dan bij het vaste Woord van Gods beloften. Er zijn kringen, waar de geschriften van Schortinghuis en Smijtegelt nog graag gelezen worden. Gods Woord wordt daar niet zelf een kracht geacht, Rom. 1 : 16, 17,

maar ingewacht wordt een bizondere werking van de Heilige Geest naast en bij het Woord van God, daar bovenuit. Dan mag iemand pas zeggen een kind van God te zijn, als hij kan spreken van de ervaring van die werking van de Heilige Geest, wanneer en hoe hij een bekeerd mens geworden is. Daarnaast heeft ook alle 'onkerkelijke vroomheid' een mystieke achtergrond. Men meent wel te kunnen geloven op-z'n-eentje, daarvoor niet nodig te hebben de bediening van Woord en sacramenten: het gaat maar om de stille, verborgen omgang van de ziel met God.

b. Sterk werkt de mystiek ook door in *de Pinksterbeweging.* Daarin zijn veel groeperingen. Maar alle komen ze toch hierin overeen, dat ze niet slechts willen leven bij het oude Woord van God uit het verleden, maar alle nadruk leggen op de levende werking van de Heilige Geest in het heden daar bovenuit. Die werking van de Heilige Geest wordt dan gezien en gezocht in de schenking van bizondere genadegaven van extase, profetie, tongentaal en gebedsgenezing. Het eenvoudige geloof in Gods Woord wordt niet genoeg geacht: daar moet bijkomen de doop met de Heilige Geest. Zelfs is nog een hogere trap te bereiken: de fase van de volkomen reinheid van hart als werkelijke zondeloosheid. Geheel ten onrechte beroepen zij zich daarvoor op 1 Joh. 3 : 6, 9. Wie deze hoogste trap bereikt heeft, bidt de vijfde bede van het „Onze Vader" niet meer.

c. Veel sekten worden beheerst door mysticisme, als de Theosophie, Antroposophie, Rozenkruisers, Soefi-beweging, Hare-Krishna-beweging. In onze tijd is ook erg in de 'Yoga', geestelijke maar ook lichamelijke oefeningen, vooral ook ademhalingsoefeningen, om zo boven zichzelf en het dagelijkse leven uit te stijgen en weg te zinken in meditatieve beschouwing. Een frappant voorbeeld is daarvan te vinden in 'De Reformatie' van 14 augustus 1976 onder Persschouw, waar aangehaald wordt een experiment van een Hervormde predikant met zijn catechisanten vanaf 16 jaar. In plaats van met hen de Bijbel en de belijdenisgeschriften te bestuderen, is hij met hen ademhalingsoefeningen gaan doen als meditatietechniek, om zo te komen tot diepere Godskennis. Lees die Persschouw zelf, dan proef je hoe levend die oude heidense mystiek vandaag nog is.

Aandachtspunten voor de bespreking

1. De pantheïstische wortel van de mystiek.
2. Het spreken van 'gezonde mystiek'.
3. Het onschriftuurlijke van het spreken over God als 'de Ene', of 'het Opperwezen', 'de Voorzienigheid', 'de Eeuwige'.
4. De verschillende betekenissen van het woord 'vlees' in de Bijbel.
5. De Schriftuurlijke navolging van Christus.
6. De mystieke tendens in alle 'buitenkerkelijke vroomheid', in alle gevoelschristendom (ook in veel EO-programma's en liederen uit de bundel van Johannes de Heer).

7. De mystieke achtergrond van alle 'keurmeesterij', zoals die ook toegepast wordt bij de toelating tot de studie aan de Theologische School van de Gereformeerde Gemeenten.
8. Het gevaar dat afwijzing van en verzet tegen de mystiek van het warme gevoelschristendom leidt tot een koud-verstandelijk redenerend christendom; de eenheid van 'hoofd' en 'hart' in het Schriftuurlijke geloofsleven, het werken van het geloof door de liefde.

Literatuur

Christelijke Encyclopedie, onder trefwoorden als Mystiek, Ascese, Eckehart, e.a.
Van Itterzon, Nauta e.a.: Geschiedenis van de Kerk I, pag. 128; IV, pag. 33, 94-104.
A. Janse: Van Dordt tot '34, pag. 23-33.
H.J. Meijerink: Reformatie en mystiek.
F.J. Hoogenraad: Gebedsgenezing - Pinksterbeweging.
C.G. Bos, Voetsporen van voorgangers, Deel I Franciscus van Assisi, de speelman van God; Thomas á Kempis, de monnik, die wenste te zijn als Jezus. Deel II Wilhelmus Schortinghuis, de man van het innige christendom.

C.G. BOS.

3. Het Humanisme

1. Naam en oorsprong

De naam 'Humanisme' is afgeleid van het Latijnse 'Humanum', dat betekent: het menselijke. Als historisch verschijnsel is het nauw verwant aan de Renaissance, zoals die opgekomen is in de 14de eeuw. Dezelfde geestesgesteldheid, waaruit de Renaissance voortgekomen is, beheerst ook het Humanisme. Met evenveel recht kunnen we zeggen dat de Renaissance opgekomen is uit een humanistische levens- en wereldbeschouwing, waarin de mens en het menselijke centraal staat.

In zijn opkomst is het een reaktie tegen de miskenning en onderdrukking van het echt menselijke en van de levensverachting en wereldmijding in de middeleeuwse tijd. De opkomst van de steden met hun poorters, hun vrije burgers, die zich meer van hun waardigheid bewust werden, is er niet vreemd aan. Vooral door de handel met het Oosten ontstond er, eerst in Italië, een welvarende middenstand, die zelfbewust zich opstelde tussen en tegenover de adel en de geestelijkheid. Tegelijk kwam er de aanraking met de oude, vooral ook Griekse, cultuur, met haar grootse kunstuitingen en wetenschapsbeoefening. Sterk is dit bevorderd door de inname van Constantinopel door de Turken in 1453, doordat toen veel Griekse geleerden naar het Westen zijn gevlucht.
Daardoor brak zich een nieuw levensgevoel baan, dat zich kritisch opstelde tegenover allerlei vaste vormen en bindingen in kerk, staat en maatschappij en de zelfstandige ontwikkeling van eigen persoonlijkheid zocht. De mens ontdekte zichzelf, werd zich bewust van eigen waarde, zocht ontplooiing van eigen vermogens.
Men ging zich bezig houden met natuuronderzoek en deed daarbij allerlei ontdekkingen. Machtige prestaties werden geleverd op het gebied van de schilder- en beeldhouwkunst (Leonardo da Vinci, Michel Angelo, Rafaël).
Met 'Humanisme' wordt in eerste instantie aangeduid die richting in de Renaissance, die zich bezig hield met de geesteswetenschappen als filosofie en taalwetenschap, en dan vooral georiënteerd op de klassieke oudheid. Wanneer wij vandaag van Humanisme spreken, bedoelen wij de geestesgesteldheid, die aan de Renaissance ten grondslag ligt en zich verder in de geschiedenis een baan heeft gebroken.

2. Het wezen van het Humanisme

Als het wezen van het Humanisme kunnen we zo zeggen, dat het bij alles van de mens uitgaat en hem in het middelpunt plaatst. „Uit hem en door hem en tot hem zijn alle dingen". Wat de apostel Paulus in Rom. 11 : 36 van

God getuigt, wordt in het Humanisme op de mens betrokken. De mens is daar 'autonoom', d.w.z. hij is zichzelf tot een wet en erkent in wezen geen gezag boven zich. Zelf maakt hij uit wat goed is en kwaad en hij heeft alleen zichzelf tot levensdoel.
Als zodanig is het Humanisme antichristelijk. Het erkent geen zonde, laat staan de algehele verdorvenheid van de mens en heeft dus ook geen Verlosser nodig. Wat er verkeerd is, is een gebrek of ontsporing en kan door de mens zelf verbeterd, in het rechte spoor worden gebracht. Alle levensvernieuwing, levensontplooiing en levensbeheersing ligt binnen onze menselijke vermogens. Jezus Christus kan daarbij alleen erkenning vinden als baanbreker, als leider, voorbeeld. Zelfs is het Humanisme naar zijn wezen atheïstisch: het erkent geen goddelijk gezag boven zich. Het is ook puur horizontalistisch: richt alle aandacht op het leven hier en nu, om deze wereld zo leefbaar mogelijk te maken, de heilstaat op aarde te verwerkelijken.
Niet steeds en bij alle Humanisten komen deze wezenstrekken uit. Vooral in het begin, toen het Humanisme opkwam, was er nog een sterke binding aan kerkelijke traditie en het pogen om christendom en humanisme met elkaar te verbinden.
Zo heeft het Humanisme, met zijn belangstelling voor de klassieke geschriften de bestudering van de Bijbel in de grondtalen zeer bevorderd. Ook heeft het de ogen geopend voor veel misstanden en die bestreden, en allerlei fantasie en vervalsing in de geschiedbeschrijving is als zodanig aangewezen. Maar in de loop van de geschiedenis valt er duidelijk een ontwikkeling van de humanistische beginselen te bespeuren. En dan komt er alleen te duidelijker uit, wat er van het begin af in gezeten heeft.

3. De ontwikkeling van het Humanisme

a. In de Middeleeuwen. Als één van de eerste Humanisten kan gelden *Francisco Petrarca* (1302-1374). Zijn ideaal was de ontplooiing van de edele krachten in de mens, naar het voorbeeld van de oude Grieken en Romeinen. Maar hij wilde toch aan het christendom vasthouden en had veel waardering voor Augustinus.
Laurentius Valla (1407-1457) ging veel verder in zijn kritiek op de kerk en op het christendom van zijn tijd. We moeten zeggen: veelszins terecht. Met anderen, als Reuchlin en Agricola (in 1442 geboren te Baflo), heeft hij zich ingespannen voor bestudering van de grondtalen, waarin de Bijbel geschreven is.
Bij *Nicolo Machiavelli* (1464-1527) heeft het Humanisme al een volkomen a-christelijk karakter gekregen. Met name keerde hij zich tegen de zelfverloochening, waartoe de Bijbel oproept en dat wij liever onrecht moeten lijden dan onrecht doen. We kunnen hem noemen de vader van het staatsabsolutisme en van het nationaal-socialisme. Het staatsbelang ging voor hem bovenal. Alle middelen zijn daarvoor geoorloofd, om de macht van de staat te bevestigen en te vergroten.

Thomas More (1478-1538) kwam met zijn „Utopia". Daarin beschreef hij de ideale staat, als een staat met een democratische bestuursinrichting en een communistisch maatschappelijk bestel, zonder privaat bezit en standsverschil. In zulk een staat zou het hoogste geluk worden gevonden. In navolging van hem hebben velen „utopieën" ontworpen: droombeelden van een heilstaat.
Als één der grootsten onder de Humanisten geldt *Desiderius Erasmus* (1466-1536), te Rotterdam geboren als zoon van een pastoor. Zijn voornaamste werk is de uitgave van de Griekse tekst van het Nieuwe Testament naar de beste toen bekende handschriften. Deze tekst is zowel door Luther als bij de Statenvertaling gebruikt. In zijn „Lof der zotheid" heeft hij gehekeld de scholastieke wetenschap, het leven van de monniken en van de hogere geestelijkheid en van de wereldlijke autoriteiten.
Tegen Luther schreef hij een geschrift „Over de vrije wil van de mens", waarin zijn humanisme sterk uitkomt. De „bergrede" was voor hem hèt Evangelie. Hij is de vader van het vrijzinnige christendom geworden.
Hoewel het Humanisme over het algemeen scherp kritisch stond tegenover de hele kerkelijke hiërarchie, is het toch door verschillende pausen sterk bevorderd. Hier moet met name genoemd *Leo X*, die paus was van 1513 tot 1521. Luther heeft nog een sterk appèl op hem gedaan, maar desniettegenstaande is hij door Leo X in de ban gedaan.
Aan de andere kant zijn er ook kontakten geweest met de Reformatie. Luther heeft in het begin van zijn optreden veel steun van die zijde ontvangen. Zwingli was vóór hij positief koos voor de Reformatie een Humanist. Naarmate de Reformatie scherper en duidelijker Schriftuurlijke lijnen trok, keerden de Humanisten er zich van af en stelden zij er zich zelfs tegenover op.

b. Omstreeks 1700 krijgt het Humanisme nieuwe gestalte. Allereerst in de z.g. *'Aufklärung'* (Verlichting). Dan komt ook het beginsel van het humanisme scherper uit: de autonomie van de mens. Hoogste autoriteit op alle levensterreinen van religie, moraal, wetenschap en kunst, wordt de mens zelf. Er vallen in de „Verlichting" verschillende richtingen te onderscheiden, waarin echter altijd de mens zelf met zijn vermogens de hoogste norm is.
In de ene richting wordt alles bepaald door het menselijke inzicht, door de rede (het *rationalisme*). De rede, het gezond verstand bepaalt wat waar is en wat goed is. Niet alleen kreeg zo de Schriftkritiek vrij baan, maar de rede werd ook de drijfkracht en norm voor alle levensontplooiing in kerk, staat en maatschappij. Vertegenwoordiger: *Descartes* (1596-1650).
In een andere richting is de waarneming en ervaring de norm voor alle handelen (*het empirisme*). Waar is alleen wat we kunnen zien en tasten en goed is wat in de praktijk nuttig blijkt. Vertegenwoordiger: *John Locke* (1632-1714).
Daarnaast zijn er ook die hun uitgangspunt nemen in het menselijk gevoel en geweten. De natuur van de mens achten zij in zichzelf goed. Als hij zich laat leiden door zijn „goddelijk instinkt", de stem van zijn hart en zich wapent

tegen invloeden van buiten, vindt hij het goede, het geluk. De cultuur is de bron van alle kwaad. Daarom moet de mens terug naar de natuur *(het romantisme).* Vertegenwoordiger: *Jean Jacques Rousseau* (1712-1778).
Een religieuse gestalte heeft het Humanisme gekregen in de Vrijmetselarij, gesticht in 1717. De Vrijmetselaars hebben hun eigen 'erediensten' en liturgie, waarin allerlei gereedschap uit de bouwwereld een rol speelt. Doel is het bouwen van de tempel van de volmaakte mensheid. Ieder mens moet zichzelf vormen tot een volmaakte bouwsteen. Daarin kunnen de mensen elkaar ook helpen. Samen moeten zij dan gaan vormen het schone gebouw van de algemene verdraagzaamheid en mensenliefde.

4. De doorwerking van het Humanisme tot op vandaag

a. Machtig is de doorwerking van het Humanisme geweest. Heel het leven, zoals dat vandaag stoelt op *de rechten van de mens,* is humanistisch van aard. Alle moderne democratieën zijn op die grondslag gebouwd, evenals het instituut van de Verenigde Naties met al zijn nevenorganen. Zowel het socialisme als het liberalisme zijn humanistisch van uitgangspunt.

b. Daarnaast moeten we noemen de *Beweging voor geestelijke en morele Herbewapening,* ook wel „Oxford-beweging" genoemd., waarvan *Frank Buchman* (1878-1961 de stichter is geweest. Vlak vóór de tweede wereldoorlog en ook daarna heeft deze beweging veel opgang gemaakt, vooral in hogere kringen. Door de vervulling van 4 onvoorwaardelijke eisen: eerlijkheid, reinheid, liefde en onzelfzuchtigheid zouden alle kwalen van onze zieke tijd genezen. (Leus: „Nieuw Nederland loopt van stapel").

c. Het *Humanistisch Verbond* treedt op als tegen-religie tegenover het christendom. Het gaat ervan uit dat de mens een waardescheppend en waarderealiserend wezen is. Het komt met een eigen verkondiging en heeft eigen geestelijke verzorgers, ook in het leger onder de militairen. Zij zijn met de andere geestelijke verzorgers gelijkgesteld.

d. Ook *het horizontalisme van de moderne theologie* is puur humanistisch. De moderne theologie heeft alleen maar belangstelling voor het leven hier en nu. Het 'Koninkrijk Gods' moet zich in deze levenstijd verwerkelijken, door menselijke inspanning. Maar dat 'Koninkrijk Gods' is dan ook helemaal aards uit de aarde. Het gaat om vrede en welvaart en gelijke rechten voor allen. Daarom kunnen christenen en niet-christenen ook samenwerken aan hetzelfde ideaal: alle goedwillende mensen. Het 'Koninkrijk Gods' heet latent (d.i. verborgen) ook aanwezig te zijn in mensen die God niet kennen, zelfs van God niet willen weten. Als zij maar door hetzelfde ideaal van een wereld zonder verkeerdheid en gebrek gegrepen zijn.

e. Achter de 'sensitivity training', die vandaag zo 'in' is, zullen we ook het humanistisch beginsel moeten zien. De mens komt tot 'bevrijding' door bewustwording van zichzelf. Daarop is de 'sensitivity training' gericht.

f. Het Humanisme krijgt zijn ontplooiing in 'de Stad van de Mens', zoals Harvey Cox die beschreven heeft in zijn boek onder die titel. Maar we vinden ook een tekening van 'de Stad van de Mens' in Openb. 17 en 18, in het te gronde gaande Babylon. En als we in 2 Thess. 2 : 3-12 lezen van de „mens der wetteloosheid", dan is daarin de autonomie van de mens wel ten top gevoerd. De waarschuwing daarvoor hebben wij ter harte te nemen.

Aandachtspunten voor de bespreking

1. De verwantschap tussen het Humanisme en het Remonstrantisme.
2. Er wordt wel gesproken van 'bijbels humanisme'; Erasmus zou een bijbels humanist geweest zijn. Terecht of ten onrechte?
3. De enorme ontwikkeling van kennen en kunnen als koren op de molen van het humanisme.
4. De pretentie van het Humanistisch Verbond alle onkerkelijken te vertegenwoordigen en *daarom* recht te hebben op veel meer 'geestelijke verzorgers' onder de militairen en in het gevangeniswezen.
5. De campagne van de VPRO tegen elke vorm van geloof.
6. Het humanisme als wortel van de wederdoperij (Doopsgezinde Broederschap), waar het 'inwendige licht' de Bijbel verdringt.
7. De waarde van het kennen van de geschiedenis, om vandaag de geesten te kunnen beproeven op alle levensterreinen (kerk, staat, maatschappij . .).
8. Het feit dat de Here Jezus Christus als 'de ideaalmens' voor het karretje van het humanisme wordt gespannen.

Literatuur

W.G. de Vries: Het eeuwig evangelie en de 4de mens, hfdst. II, pag. 51-84.
v.Itterzon, Nauta e.a.: Geschiedenis van de Kerk, deel IV, pag. 141-164; deel VII, pag. 5-34.
Chr. Encyclopedie, onder trefwoorden als Humanisme, Aufklärung, Humanistisch Verbond, e.a.
W.H. Velema: De nieuwe theologie en de horizontalisering van het koninkrijk Gods. Radiolezingen voor de E.O., opgenomen in het programmablad van de E.O. „Visie", in de nummers van 18-24 mei, 25-31 mei en 8-14 juni 1975.
C.G. Bos: Voetsporen van voorgangers II, Fruytiere, wachter op Sions muren.

C.G. BOS.

4. Het Remonstrantisme

1. Naam en oorsprong

De naam 'Remonstrantisme' is ontleend aan een verklaring, die geestverwanten van Arminius in 1610 hebben gezonden aan de Staten van Holland. Daarin gaven zij een zeer voorzichtig gestelde verklaring van gevoelen in vijf artikelen, om zich te verweren tegen beschuldigingen van afwijking in de leer. Het ontwerp daarvan is nog van Arminius, die in 1609 is gestorven. Een 'remonstrantie' is een tegenbetoog. Zij wilden daarmee de hulp van de Staten inroepen, om hun leer vrijuit te kunnen verkondigen.

Maar hoe voorzichtig ook gesteld, toch komt hun afwijking van de Schrift en zo van de Gereformeerde belijdenis daarin duidelijk uit. De vijf artikelen van deze Remonstrantie zijn te vinden in: „De schat van Christus' Bruid" van J. Faber e.a., pag. 37, 38. Naar deze Remonstrantie zijn zij Remonstranten genoemd. De Gereformeerden, die daartegenover hun 'contra-remonstrantie' stelden, heten daarnaar Contra-Remonstranten.

De wortel van het Remonstrantisme ligt in het zondige mensenhart, dat eigen totale verdorvenheid niet wil erkennen. Maar die wortel is in de christelijke kerk al eerder uitgesproten en opgeschoten in het Pelagianisme. Daarvan is het Remonstrantisme een zijscheut.

Pelagius, geboren in 354, hetzelfde jaar als Augustinus, was een Brits monnik, een streng asceet. Allereerst te Rome, later in Palestina, won hij velen voor zijn inzichten. Hij loochende de erfzonde. Volgens hem wordt ieder mens nog geboren, zoals God de eerste mens schiep: met een vrije wil om de zonde te laten en het goede te doen. Dat de zonde zo wijd verbreid is, komt door de kracht van de verleiding, van het slechte voorbeeld, van de gewoonte. Wanneer de mens eenmaal zondig geworden is, heeft hij wel de hulp van Gods genade nodig om de zonde te overwinnen. De mens moet zich door zijn streven naar deugd de genade waardig maken. Gods Zoon is mens geworden om door zijn leer en voorbeeld de mens aan te moedigen tot het betrachten van deugd. In plaats van navolgers van Adam in het kwade, moeten wij navolgers van Christus worden in het goede.

Pelagius is scherp bestreden door Augustinus, die uit de Schriften aantoonde, dat de mens door de zonde van Adam in zonde is ontvangen en geboren. Uit zichzelf is hij onbekwaam tot enig goed en geneigd tot alle kwaad, dood in zonden en misdaden. Alleen naar Zijn eeuwig welbehagen schenkt God de genade van de levendmaking aan wie Hij wil.

Na op verschillende synodes veroordeeld en op andere weer vrijgesproken te zijn, volgde de veroordeling van Pelagius, samen met Nestorius, op het oecumenische concilie te Efeze in 431.

Toch bleef de dwaling van Pelagius doorwerken in het half-pelagianisme, Semipelagianisme genoemd. Dat erkent wel erfzonde, maar daardoor is de menselijke natuur alleen *verzwakt*. Daardoor kiest de mens veel gemakkelijker het kwade dan het goede, maar met behulp van Gods genade kan hij zelf de zonde overwinnen. Die genade werd geacht verleend te worden in de doop. Maar de gedoopten moeten dan door hun vrijwillige keus voor het goede volharden in die doopsgenade.
Dit Semipelagianisme is kerkleer geworden in de Rooms Katholieke kerk. En velen bleven, toen zij met allerlei dwalingen in de kerk braken, toch doordrenkt van dit Semipelagianisme en dat uitte zich in het Remonstrantisme.

2. Het wezen van het Remonstrantisme

Het Remonstrantisme gaat ervan uit, dat de mens nog een vrije wil heeft om het goede te doen. Het geloof komt voort uit de mens zelf, uit zijn vrije wilskeus. Door het geloof maakt hij zichzelf deelgenoot van de vruchten van het werk van Christus, die voor alle mensen gestorven is. Niemand gaat meer verloren vanwege zijn eigen zonden, maar alleen vanwege zijn ongeloof. De Remonstranten spreken vrijuit van Gods verkiezing, maar die verkiezing berust op voorwetenschap. God zou alleen tevoren gezien hebben, wie in de tijd zouden gaan geloven. Hij heeft besloten aan hen Zijn genade te schenken om het eeuwige leven te beërven. Die genade wordt verkregen door het geloof en dat is ook weer verliesbaar. Wie eenmaal wedergeboren is, kan toch nog wel verloren gaan, namelijk als hij niet volhardt in het geloof. Uiteindelijk hangt dus het zalig worden geheel van de mens zelf af, van zijn geloven of niet-geloven. De Remonstranten ontkennen dat ook het geloof een gave van Gods genade is.

3. De ontwikkeling van het Remonstrantisme in Nederland

a. Tot de wegbereiders voor het Remonstrantisme behoren:
Dirk Volkertszoon Coornhert (1522-1590). Hij ijverde voor een christendom boven geloofsverdeeldheid. Allen die Christus wensten na te volgen achtte hij goede christenen. Hij schreef scherp tegen Calvijns praedestinatieleer, diens leer van de verkiezing en van de verwerping. Calvijn duidde hem aan als „die botte Hollander".
Johannes Anatasius Veluanus (1520-1570). Hij heeft veel invloed uitgeoefend door zijn in sappig oud-Gelders geschreven „Der Leeken wegwijzer". Daarin keert hij zich tegen dwalingen van de Roomsen en Wederdopers, maar evenzeer tegen de praedestinatieleer van Calvijn. Hij gaat ook uit van de vrije wil van de mens.
Hubertus Duifhuis (1531-1581). Hij was eerst pastoor te Utrecht, maar brak met zijn hele parochie met Rome, hoewel hij aan verschillende Roomse vormen in de eredienst bleef vasthouden. Van een kerkeraad en een kerkenordening wilde hij niets weten. Aan de overheid kende hij het oppergezag in de kerk toe, waarmee hij bij de overheid zeer in 't gevlei kwam. Ook van een be-

lijdenis moest hij niets hebben. Hij noemde de Bijbel zijn catechismus. De praedestinatieleer verfoeide hij.
Caspar Coolhaes (1536-1615). Hij was eerst monnik, maar ging in 1560 tot de Reformatie over en werd predikant, tenslotte in Leiden. Ook hij handhaafde de vrije wil van de mens en leerde de algemene verzoening. Door de particuliere synode van Holland werd hij eerst afgezet als predikant. Toen hij zijn ambt, onder bescherming van de overheid, bleef uitoefenen, werd hij afgesneden uit de gemeente. De nationale synode van 1586 oordeelde terecht dat de particuliere synode hiervoor geen bevoegdheid had, maar herstelde hem niet weer in zijn ambt.

b. Verder waren er verscheidene predikanten, vooral onder hen die vroeger Rooms geestelijke waren geweest, die niet instemden met de grondgedachte van de Reformatie, dat wij behouden worden uit genade alleen. Maar pas door
Arminius (Jacob Harmszoon, 1560-1609) is van hen, die afweken van de Gereformeerde leer, een partij gevormd. Moeilijkheden kwamen er al met hem, toen hij nog predikant te Amsterdam was. Maar hij wist telkens zijn afwijkende opvattingen te camoufleren en betuigde herhaaldelijk instemming met de belijdenis. In 1603 werd hij professor te Leiden. De magistraat wilde tegenover de belijnde Gomarus een „soepeler" figuur. Arminius paste wel op, dat hij zich niet bloot gaf: hij publiceerde zijn opvattingen niet. Maar wel doordrenkte hij daarmee zijn studenten.
Bij de kerkelijke examens kwam dat uit. Arminius leerde, dat de mens door de zonde niet geheel bedorven is geworden, maar uit zichzelf nog het goede kan kiezen. Daarom stemde hij ook niet in met de Gereformeerde leer van de verkiezing en verwerping. Wel sprak ook hij daarvan, maar de verkiezing was geschied op grond van vooruitgezien geloof. Het geloof was volgens hem geen vrucht van de verkiezing, maar grond voor de verkiezing.
Toen van kerkelijke zijde er op werd aangedrongen, dat de curatoren van de hogeschool maatregelen zouden nemen tegen professoren, die afweken van de belijdenis, weigerden zij dat. Veeleer eisten zij herziening van de belijdenis. Arminius kon ongestoord zijn gang gaan. Hier wreekte zich, dat de kerken zelf niets te zeggen hadden over de opleiding tot de dienst des Woords.

c. *Van toen af overheerste de politiek in kerkelijke zaken.* Eigenlijk was er al van het begin van het Gereformeerde kerkelijke leven verschil van mening geweest over de taak van de overheid in de kerk. Sommigen wilden dat de overheid alleen de uitwendige belangen van de kerk zou behartigen. Anderen wilden de volledige bestuursmacht in de kerk in handen van de overheid leggen. In 1586 verboden de Staten al het houden van nationale synoden. Er mochten alleen maar meer particuliere synoden worden gehouden en dan onder toezicht van de Staten. Zij die afweken in de leer zochten en vonden gedurig steun bij de magistraten, die zelf ook meest de vrijere opvattingen waren toegedaan. Vooral *Johan van Oldenbarnevelt* (1547-1619), raadpensionaris van Holland, betoonde zich hun krachtige beschermer. Hij ijverde voor overheer-

sing van de kerk door de staat.
In 1608 werd op initiatief van Arminius en Uitenbogaert ten overstaan van de Hoge Raad een 'vriendelijke conferentie' gehouden tussen Arminius en Gomarus, elk bijgestaan door vier predikanten. Hoewel de geschilpunten nu duidelijk uitkwamen, oordeelde de Hoge Raad, dat het maar kleinigheden waren, waarover men geen ruzie mocht maken. Ook toen werd strijd over de belijdenis naar de Schriften dus reeds 'broedertwist' genoemd (vergelijk de 'Open Brief' van 31 oktober 1966 aan de Tehuis-gemeente te Groningen).
Van een volgende conferentie in 1609, die ook op niets uitliep, kwam Arminius ziek thuis en 19 oktober 1609 stierf hij. Maar zijn leerlingen organiseerden zich nu onder leiding van Uitenbogaert, hofprediker te 's- Gravenhage. Zij zonden in 1610 hun 'Remonstrantie' aan de Staten van Holland (zie onder 1).
In 1611 kwam deze Remonstrantie op een conferentie te 's-Gravenhage aan de orde, mèt een Contra-Remonstrantie van de anderen. Op deze en een volgende conferentie in 1613 bleek de kloof onoverbrugbaar. Uiteraard, want hier was de belijdenis naar de Schriften in het geding. Maar de Staten van Holland vaardigden in 1614 een 'Resolutie tot vrede van de kerken' uit. Daarin werd aan de predikanten voorgeschreven wat zij te leren hadden (!). Verder werd hen verboden deze „hoge disputen" op de kansel te brengen en mochten zij die leringen brachten overeenkomstig de Remonstrantie niet lastig worden gevallen.

d. Op vele plaatsen braken nu kerkelijke conflicten uit. Omdat de Gereformeerde predikanten zich niet konden en mochten houden aan die 'Resolutie' van de Staten, werden velen van hen door de overheid ontzet uit hun ambt en 'ontpoorterd': buiten de stad gebannen. Zij werden vervangen door Arminiaansgezinde predikanten. Als de gemeenten hen trouw bleven, werden hun de kerkgebouwen ontnomen. Zo ontstonden op veel plaatsen *'dolerende gemeenten'*, zo genoemd, omdat zij doleerden, klaagden, dat de overheid hen van hun wettig eigendom had beroofd en verhinderde de HERE openlijk te dienen naar Zijn Woord.
Vooral in Holland en Utrecht, maar ook in Gelderland en Overijssel, waren de Remonstranten sterk door het optreden van de overheid.

4. Naar een nationale synode

a. Prins Maurits is tenslotte opgetreden als beschermer van de verdrukte dolerenden. Mee onder invloed van Willem Lodewijk, stadhouder van Friesland en Groningen, heeft hij partij gekozen voor de Gereformeerden. Toen de dolerenden te 's-Gravenhage, 1200 in getal, die hun kerkelijke samenkomsten te Rijswijk hadden moeten houden, een kerkgebouw te 's-Gravenhage vroegen, werd hun, na eerdere weigeringen, tenslotte de kleine Gasthuiskerk toegewezen. Omdat die kerk veel te klein was, ontruimden zij de grote Kloosterkerk, die diende als opslagplaats voor oorlogsmateriaal. De hofprediker Uitenbogaert reageerde in zijn prediking fel tegen de Contra-Remonstranten.

Dat had tot gevolg, dat prins Maurits niet meer bij hem kerkte, maar naar de Kloosterkerk ging.
Van Oldebarnevelt ontwierp nu zijn 'Scherpe resolutie', die door de Staten van Holland werd aangenomen. Daarin werd o.m. bepaald, dat er geen nationale synode mocht komen (waarop de Contra-Remonstranten voortdurend aandrongen) en dat de stedelijke magistraten bevoegdheid kregen 'waardgelders' aan te stellen, om met wapengeweld het gezag van de overheid ook in kerkelijke zaken te handhaven. Die waardgelders waren alleen gehoorzaamheid verschuldigd aan hun 'betaalheren'. Dat waren vooral de Staten van Holland. Dit betekende een tweede militaire macht in de Staat, tegenover Maurits als opperbevelhebber van het leger. Daarmee kwam de Unie van Utrecht in gevaar. Maurits riep de Staten-Generaal bijeen, die zich tegen de 'Scherpe resolutie' keerde. De waardgelders werden afgedankt en besloten werd tegen 1 november 1618 een nationale synode bijeen te roepen.

b. Op 13 november 1618 kwam de nationale synode samen te Dordrecht. Verscheidene vertegenwoordigers uit andere landen waren ook aanwezig: uit Engeland, Duitsland en Zwitserland. Ook waren er vertegenwoordigers van de Staten-Generaal: politieke commissarissen. Tot praeses werd gekozen ds. Joh. Bogerman van Leeuwarden.
Vóór de behandeling van de zaak der Remonstranten werden ook al belangrijke besluiten genomen, o.m. tot een nieuwe vertaling van de Bijbel uit de grondtekst (pro-acta). Ook daarna is nog belangrijk werk gedaan. Zo is de kerkenordening van 1586 herzien en de tekst van de Ned. Geloofsbelijdenis en van de liturgische formulieren (post-acta). Maar de hoofdmoot was de zaak van de leergeschillen met de Remonstranten.
Op 6 december 1618 verschenen de Remonstranten ter synode, na daartoe opgeroepen te zijn. Prof. Episcopius van Leiden, opvolger van Arminius, was hun voornaamste woordvoerder. Van het begin af hebben zij zich opgesteld als 'partij tegenover partij'. Zij weigerden de synode als hun rechter te erkennen. Volgens hen moesten de politieke commissarissen tussen de twee partijen beslissen, met advies van de buitenlandse theologen.
In de volgende debatten zochten zij hun kracht in bestrijding van de gevoelens van de Gereformeerden, maar die werden in vals licht gesteld. In de slotrede op de Dordtse Leerregels (het Besluit) wordt daarvan een 'bloemlezing' gegeven en de gewraakte voorstellingen met kracht afgewezen. Het is belangrijk dit Besluit te lezen.
Op 14 januari 1619 is aan de vruchteloze debatten een einde gemaakt, met instemming van de politieke commissarissen en de buitenlandse afgevaardigden. Daarna is het gevoelen van de Remonstranten uit hun geschriften beoordeeld, uitdrukkelijk alleen vanuit de Bijbel. Naar de vijf artikelen van de Remonstrantie werd de Gereformeerde belijdenis ook in vijf artikelen of 'hoofdstukken' samengevat. Omdat het derde artikel van de Remonstrantie weinig houvast bood voor weerlegging, zijn hoofdstuk III en IV tot één samengevoegd. Behandeld wordt:

Hoofdstuk I: van de Goddelijke verkiezing en verwerping;
hoofdstuk II: van de dood van Christus en de verlossing van de mens door Hem;
hoofdstuk III/IV: van de verdorvenheid van de mens en bekering tot God;
hoofdstuk V: van de volharding der heiligen.
Na de positieve uiteenzetting van de Gereformeerde leer naar de Schriften, volgt na elk hoofdstuk een duidelijke omschrijving van de dwalingen, die afgewezen worden.
Bij lezing van deze artikelen treft ons, hoezeer daarin met duidelijke woorden de Bijbel nagesproken wordt. Gods Woord is bewaard. Het fundament van de kerk is gehandhaafd, om daarop voort te bouwen. De eenheid van het geloof naar de Schriften is blijven samenbinden.
In de Dordtse Leerregels hebben we een kostelijke belijdenis van de souvereine genade van God, als de enige grond voor en oorzaak van ons behoud. Door de overzetting in hedendaags nederlands spreken zij voor ons temeer een duidelijke taal.

5. Doorwerking van het Remonstrantisme tot op vandaag

a. De predikanten die de beslissing van de Synode verwierpen, werden ontzet uit hun ambt. Als zij de 'Acte van stilstand', waarbij ze moesten beloven zich van alle kerkelijke diensten te onthouden en zich rustig te gedragen, niet wilden tekenen, werden ze verbannen. Ruim 200 predikanten werden zo afgezet, 80 van hen verbannen.
Daarmee was echter geen einde gekomen aan het Remonstrantisme. Reeds in 1619 werd te Antwerpen de Remonstrantse Broederschap gesticht. Na de dood van prins Maurits, onder Frederik Hendrik, konden ze weer in de Noordelijke Nederlanden optreden, zij het eerst nog in 'schuilkerken'. In 1634 werd te Amsterdam een Remonstrants Seminarie gesticht, waar Episcopius professor werd. In 1873 is het naar Leiden verplaatst. Nog steeds bestaat de Remonstrantse Broederschap, die een geloofsgemeenschap wil zijn, die „geworteld in het Evangelie van Jezus Christus en getrouw aan haar beginsel van vrijheid en verdraagzaamheid, God wil vereren en Hem dienen". Maar dat Evangelie is dan wel een Evangelie, naar eigen believen uit de Bijbel uitgepeld.

b. De Remonstrantse Broederschap telt maar enkele tientallen gemeenten en kringen, maar de Remonstrantse beginselen worden door veel meer mensen aangehangen, in vele kerkgemeenschappen.
Heel spoedig na de Dordtse synode heeft het Remonstrantisme weer in de kerk der Reformatie hier wortel geschoten en zich wijd vertakt. In het begin van de 19de eeuw is het zelfs weer oppermachtig geworden, met name in de zgn. 'Groninger School', met als grote figuur Hofstede de Groot. Eén van de eerste daden van ds. H. de Cock, de vader van de Afscheiding, was dan ook een nieuwe uitgave van de Dordtse Leerregels. In de voorrede daarop schrijft hij: „dat de remonstranten geen ongelijk hebben als ze openlijk durven zeg-

gen dat schier de gehele gereformeerde kerk remonstrants is geworden". Met 'de gereformeerde kerk' bedoelt hij uiteraard wat wij nu noemen de Ned. Herv. Kerk.

c. In onze tijd zien we, dat ook in de synodaal Gereformeerde Kerken juist ook de Dordtse leerregels aangevallen worden. Ambtsdragers, die bij het betuigen van instemming met de belijdenis uitdrukkelijk voorbehoud maken ten aanzien van de Dordtse Leerregels, worden toch als zodanig aanvaard. Ook prof. G.C. Berkouwer keert zich tegen de leer van de verkiezing en ververwerping van eeuwigheid, zoals die in de Dordtse Leerregels beleden wordt, met name in I 6, 15. Hij is van oordeel, dat wie ook *verwerping van eeuwigheid* belijdt, niet kan volhouden, dat de prediking van de belofte van het Evangelie tot àllen, dan nog serieus kan zijn. Hoe kunnen zij dan nog ernstig geroepen worden? De mens wordt verworpen nadat en omdat hij zelf God verworpen heeft, dùs kan er geen verwerping van eeuwigheid zijn. Aldus prof. Berkouwer.
Maar de vraag is niet of wij van de Schriftopenbaring een logisch sluitend geheel kunnen maken. Dat kunnen wij niet. Overal stuiten wij op het mysterie, dat God alle dingen werkt naar de raad van Zijn wil en dat de mens toch zelf ten volle verantwoordelijk is voor zijn daden. Dat mysterie eerbiedigen de Dordtse Leerregels en hebben wij ook te eerbiedigen. Lees vooral ook D.L. III/IV 7-10.

d. Apart moet nog worden genoemd het Methodisme, dat vrijwel in al zijn uitingen remonstrants is. In Amerika en Engeland is het Methodisme zeer sterk. Het Leger des Heils is een loot van die stam. Daarin heeft het Remonstrantisme duidelijk gestalte gekregen. Het wil, naast andere afwijkingen van de Schrift, van verkiezing en verwerping niet weten en legt volle nadruk op de vrije wil van de mens.

Zo zijn de Dordtse Leerregels ook vandaag nog hoogst aktueel. Wie buigt voor Gods souverein welbehagen naar de volheid van de Schriftopenbaring en wil leven van genade alleen, is dankbaar voor dit klare getuigenis en bewaart ook deze erfenis als een kostbaar goed. En hij put daaruit kracht om de geest van de tijd te weerstaan, die de mens met zijn denken en kunnen en willen zo hoog op de troon zet.

Aandachtspunten voor de bespreking

1. Het Remonstrantisme als uiting van de hoogmoed van de mens.
2. De flagrante strijd van het Remonstrantisme met Gods openbaringswoord dat wij dood zijn in zonden en misdaden, Efeze 2 : 1, verg. Joh. 3 : 3; 5 :24, 25; Rom. 8 : 7 e.a.
3. De verhouding tussen Gods verkiezend welbehagen en de menselijke verantwoordelijkheid (verg. de trein, die moet lopen over twee rails, om niet te ontsporen).

4. De 'verwerping' als noodzakelijke keerzijde van de verkiezing (verg. art. 16 NGB).
5. Het verschil tussen het 'doleren' in het begin van de 17e eeuw en het 'doleren' in het einde van de 19e eeuw (de Doleantie).
6. De afkeer van en het verzet tegen de Dordtse Leerregels in brede kringen van de Ned. Herv. Kerk en van de syn. Geref. Kerken.
7. De 'oudheid' van de moderne theologie, die ook als uitgangspunt heeft dat de mens van natuur *goed* is; verg. de verwerping van de erfzonde door dr. H. Wiersinga in zijn boek 'Doem of daad'.
8. De remonstrantse achtergrond van de afwijzing van de zondeval van Adam en Eva als historische *gebeurtenis*; terwijl men dan spreekt over de zondeval als een dagelijks *gebeuren*, waarbij Adam en Eva alleen gelden als 'leermodellen'.
9. Het Remonstrantisme als ondermijning van alle zekerheid der zaligheid.
10. Het misverstand van teksten als Joh. 1 : 29; 1 Tim. 2 : 3, 4; 2 : 6; 1 Joh. 2 : 2 e.a. als men daarop wil gronden dat Christus voor alle mensen heeft voldaan (leer van algemene verzoening).
11. De noodzaak van kerkelijke opleiding tot de dienst des Woords, maar de onvoldoende waarborg daarvan voor het blijven in de waarheid.

Literatuur

Chr. Encyclopedie, onder trefwoorden als Pelagius, Arminius, Remonstranten, Groninger School, e.a.
J. Faber e.a.: De schat van Christus' bruid, pag. 7-65.
v.Itterzon, Nauta e.a.: Geschiedenis van de Kerk deel II, pag. 89v; deel III, pag. 35, 36; deel VI, pag. 92-100.
A. Jansen: Van Dordt tot '34, pag. 18-26.
C.G. Bos: Voetsporen van voorgangers deel II, Johannes Bogerman, de ziel van het verzet tegen het Remonstrantisme.

C.G. BOS.

5. De Islam

1. Iets uit de geschiedenis
De Islam is ontstaan in de zevende eeuw na Christus in Arabië. Het godsdienstig leven stond daar op een laag peil; het meest bekend was het heiligdom te Mekka, de Kaäba, waarin een zwarte steen was ingemetseld; rond dit gebouw werden rituele rondgangen gehouden in een bepaalde maand van het jaar. Ook werd als god Allah vereerd, terwijl de kahins (waarzeggers) vaak een grote rol speelden.

1.1 Kort overzicht van het leven van Mohammed

In Mekka werd de stichter van de Islam, Mohammed, omstreeks het jaar 570 geboren. Na een moeilijke jeugd kwam hij in dienst van een rijke koopmansweduwe Chadidja. Maar haar trouwde hij. Maakte vele reizen, legde contacten met Joden en Christenen in en buiten Arabië.
In 610 ontving hij zijn 'profetische roeping'; in een visioen verscheen hem de engel Gabriël, in de maand Ramadan. Hij toonde Mohammed een doek, die beschreven was: de eerste 'openbaring'. Dat betekende het begin van Mohammeds 'profetische' optreden. Daarna ontving hij steeds opnieuw openbaringen; daaruit ontstond het boek van de Moslims, de Koran. Zijn optreden vond in Mekka geen weerklank, slechts enkele volgelingen. Spot en verzet van zijn stadgenoten dwongen hem na de dood van Chadidja in 619 te vertrekken. In 622 maakt hij zich van de Mekkanen los en vertrekt naar Medina. Dit vertrek wordt genoemd de *hidzjra.* In dat jaar begint ook de moslimse jaartelling: de Islam ging zich aftekenen als een nieuwe religie. In Medina werden de grondslagen van de Islam gelegd: de nieuwe godsdienst kreeg eigen gestalte. Instelling o.a. van de salat, het gebed; aanvankelijk was de gebedsrichting (qibla) in de richting van Jeruzalem. Na felle conflicten met de Joden in Medina werd deze veranderd in de richting van Mekka. Ook veel conflicten met de christenen in Medina. Mohammeds aandacht richtte zich weer op Mekka, op de Kaäba: de Kaäba zou door Abraham samen met Ismaël tot gebedsplaats zijn gesteld. Van toen af accent op de 'lering' van Abraham in Mohammeds prediking.
Mekka werd na veel gevechten in voorafgaande jaren in 630 weer door Mohammed en de zijnen veroverd. In het jaar 632, waarin hij zijn eerste eigenlijke bedevaart (hadjdj) hield naar de Kaäba, stierf Mohammed. Hij werd begraven in de grote moskee te Medina, die door veel pelgrims wordt bezocht.

1.2. Uitbreiding van de Islam

Reeds in de laatste periode van Mohammeds leven kreeg hij veel volgelingen. Na zijn dood voltrok zich een sterke uitbreiding: snelle verbreiding met het

zwaard in de heilige oorlog (djiha'd). De Islam werd in Noord-Afrika gesticht op de puinhopen van het vervallen christendom; grote gebieden in West-Spanje, Oost-Perzië en Turkistan werden onderworpen. In latere eeuwen werd de Islam een wereld-religie, die in Oost en West doordrong. Bekend is de periode van de kruistochten vooral in de twaalfde en dertiende eeuw. Bekend is ook het mislukte beleg van Weenen in 1683. Een felle uitbreidingsdrift kenmerkt de Islam. Het is tegenwoordig de op één na grootste religie in de wereld: ongeveer 750 miljoen moslims verspreid over meer dan 70 landen. De vier grootste islamitische landen zijn: Indonesië, Pakistan, Bangladesh en India. Invloed in Afrika neemt snel toe.

1.2.1. Opvolging van Mohammed. De vraag, aan wie de politiek-religieuze leiding van de islamitische 'gemeente' (umma) behoort, heeft aanleiding tot veel strijd gegeven. Twee belangrijke groeperingen:
a. *Soennieten:* de opvolger (kalief) moet zijn uit de arabische stam van Koeraisjieten, de stam van Mohammed; deze groepering verreweg de grootste;
b. *Sji'ieten:* de kalief moet een afstammeling van de profeet zijn, namelijk nazaat van de schoonzoon van Mohammed met de naam Ali; in deze kringen meende men in Ali een vleesgeworden 'god' te zien; deze groepering overheersend in Iran, ook invloed in Irak.

2. De leer van de Islam

De moslimse *leer* (kalam) berust op: geloof in Allah („Er is geen god dan Allah en Mohammed is zijn profeet"), geloof in engelen, geloof in geopenbaarde boeken, geloof in de gezanten (profeten), geloof in de jongste dag en geloof in de voorbeschikking van Allah (kadar).
De moslimse *ethiek* (fiqh) verdeelt de handelingen van de mensen in: het gebodene, het verdienstelijke, het verbodene, het afgekeurde en het neutrale.

2.1 De bronnen van de leer en de ethiek

2.1.1. De Koran: de geordende samenvatting van de openbaringen, die Mohammed volgens hemzelf van Allah ontving; bestaat uit 114 paragrafen (sura's) met 6226 verzen; de eigenschappen, die de christelijke leer aan Christus toekent, worden in de Islam aan de Koran toegekend (de godsdienst van het boek).
2.1.2. De hadith of sunnah: de door de profeet toegepaste handelwijze en ingevoerde praktijk; de profeet gold als voorbeeld voor de 'gelovigen'.
2.1.3. De idjima: de eenstemmigheid van de schriftgeleerden is uitdrukking van de wil van God bij toepassing van de uitspraken van Koran en hadith. „Mijn umma (gemeente) zal in dwaling nimmer overeenstemmen".
2.1.4. De quias: een uitspraak over gevallen, waarin noch Koran noch hadith richtlijnen geven; deze uitspraak wordt gedaan op grond van beginselen, die reeds eerder zijn toegepast bij een ander probleem van gelijke orde.

2.2. Hoofdpunten van de leer

2.2.1. Allah is de god van de Islam: een eeuwig, onvergelijkbaar wezen, dat niet werd verwekt en ook niet heeft verwekt, dus heeft Allah geen zoon. De mens moet leven in vrees en ontzag voor Allah, is zijn knecht en moet zich aan Allah's wil onderwerpen.
2.2.2. Engelen zijn uit het licht geschapen - geestelijke wezens, die niet eten of drinken; voornaamste boodschapper van Allah is Gabriël. Aanvoerder van de kwade geesten (djinn) is Sjajtan of Iblis (duivel); djinns verleiden de mensen, leren hun toverij. Sjajtan werd vervloekt, maar kreeg respijt tot de dag van de wederopstanding.
2.2.3. Gezanten zond Allah om de eenheid van Allah te prediken en de mensen te waarschuwen voor het oordeel. Koran noemt 28 profeten. De hoogste profeet is Mohammed; hij is 'het zegel', de afsluiting van de profetie; Isa (Jezus) is ook een groot profeet, maar Mohammed is meer dan Isa; zelfs heeft Isa de komst van Mohammed aangekondigd.
2.2.4. De laatste dag neemt in Koran zeer grote plaats in; dan vindt het grote oordeel plaats: de daden van de mens worden gewogen op de weegschaal, zijn boek met de vermelding van zijn daden wordt hem ter hand gesteld, bij de gezegenden in de rechter-, bij de verdoemden in de linkerhand. De gezegenden komen in het paradijs, de hal van vrede, en genieten van hemelse spijzen en dranken, van het gezelschap van donkergeoogde meisjes en vrouwen en allerlei ongekende vreugden. De gevloekten komen in de hel (het vuur met een verschrikkelijke gloed), worden gevoed met kokend water en ondergaan verschrikkelijke kwellingen. Voorwaarde voor het ingaan in het paradijs is het verrichten van goede werken.
2.2.5. De voorbeschikking van Allah (kadar) betekent, dat alles wat in het mensenleven gebeurt al in 'een schrift was opgetekend', zegt de Koran; de mens is voorbeschikt tot geluk of ongeluk al vóór zijn geboorte. Daarom moet de mens moslim ('onderworpene') aan Allah zijn; hij moet berusten onder de vreselijke slagen van het noodlot.

2.3. De 'vijf zuilen' (vijf beslissende regels) van de islamitische plichtenleer (ethiek).

2.3.1. De sjahada, het kennen en uitspreken van de geloofsbelijdenis: „Er is geen god dan Allah en Mohammed is zijn profeet". Talloze malen herhaald; in het stervensuur wordt deze de moslim in het oor gefluisterd.
2.3.2. De salat, het rituele gebed met bepaalde formule's uit de Koran. Vijf keer per dag na rituele wassing moet in de richting van Mekka gebeden worden.
2.3.3. De zakat, de armenbelasting - liefdadigheidsbetoon in de vorm van aalmoezen aan de armen: een lening aan Allah, die Hij veelvoudig terugbetaalt.
2.3.4. De saum, het vasten in de maand Ramadan, met volledige onthouding van spijs en drank tijdens de uren van het daglicht. Ramadan is heilige maand, omdat daarin de Koran uit de hemel is neergedaald.

2.3.5. De hadjdj, de bedevaart naar Mekka in een staat van rituele heiliging, die begint met afscheren van hoofdhaar en het afleggen van de gewone kleding voor het betreden van het heilige gebied: men hult zich dan in twee eenvoudige, ongenaaide lakens. Deze bedevaart moet zo mogelijk door iedere gelovige eens in zijn leven worden volbracht.'

3. Korte konfrontatie met de Islam

3.1. De Koran verwerkt allerlei *schriftuurlijke elementen* op een geheel eigen wijze. Mohammed heeft bijbelse gegevens van Joden en Christenen opgevangen en deze tegelijk vervormd en vervalst. Ook zijn allerlei feiten en gegevens aan buiten-bijbelse bronnen, zoals de apocriefe geschriften, ontleend.

3.2. De Koran spreekt over *Allah* als de éne god, die geen 'genoten' naast zich duldt (geen drieënige God) en aan wie de mens als moslim (overgegevene) zich moet onderwerpen, zoals de slaaf aan zijn heer. Gods Woord spreekt ons over de drieënige God als de Vader van Zijn kinderen, die door het bloed van Christus verlost zijn.
3.2.1. Deze opvatting van de Koran hangt samen met het ontbreken van de schriftuurlijke gedachte van de *erfzonde:* Adam kreeg na de val berouw en ontving direkt vergeving volgens de leer van de Islam. De Islam kent dan ook niet verzoening door voldoening van Christus: het boek Leviticus ontbreekt bij wijze van spreken in de Koran en daarom ook het 'Het is volbracht' van Golgotha.
3.2.2. Van het *Verbond der genade* weet de Koran niet te spreken. Allah wordt wel de 'barmhartige', de 'ontfermer' genoemd, maar zo is Allah voor de slaven, die voor hem kruipen. Het Verbond wordt vervormd tot kontrakt; een kontrakt, waarin door Allah loon naar verdienste wordt uitgekeerd.

3.3. De Koran spreekt over *Ibrahim (Abraham)* als de vader van Isha'k en Isma'il (Izak en Ismaël). Over Isha'k loopt de lijn naar Isa (Jezus), over Isma'il de lijn naar Mohammed, het 'zegel' van de profetie. Dat komt hier op neer, dat Mohammed méér is dan Christus, terwijl Gods Woord ons openbaart, dat Christus de unieke en hoogste profeet van God is, Die ons de Raad van God volkomen heeft geopenbaard: God heeft ons in Christus alles gezegd wat Hij ons te zeggen had.
3.3.1. Wat in de Koran over *Ibrahim* gezegd wordt, is iets geheel anders dan wat de Schrift ons openbaart. Want Ismaël stamt niet van Abraham af, maar van Abram (vóór de verandering van naam). Niet Ismaël is de beloofde zoon, maar Izak, die geboren wordt uit Abraham, met wie God Zijn verbond oprichtte. Mekka is de moederstad van de nazaten van Hagar, die uit het vlees geboren zijn. Jeruzalem, dat boven is, is de moederstad van de kinderen van Sara, die uit de Geest geboren zijn.
3.3.2. De Koran vervormt en vervalst vrijwel alles wat ons in de Schrift over *Jezus Christus,* de Zoon van God, wordt bekend gemaakt. Maria wordt in de Koran genoemd de dochter van Imram (Amram), de vader van Mozes en Aä-

ron - een kennelijke verwarring van Mirjam en Maria. In de wieg zou Isa (Jezus) gezegd hebben, dat hij slechts een knecht van Allah was, dus niet - zoals de Schrift zegt - de Zoon van de Vader, in Wie de Vader al Zijn welbehagen heeft. Isa is een wonderdoener onder de mensen, niet de Verlosser van zondaren. Als 'groot profeet' is Isa niet gekruisigd (een dubbelganger onderging dat in zijn plaats); Allah zou nooit toegestaan hebben, dat zo'n profeet de prooi van de Joden zou worden; een profeet kan immers niet mislukken.

3.4. De Koran geeft van de *leer der laatste dingen* meermalen een voorstelling, die een radicale omvorming is van wat de Bijbel daarover zegt. De grofzinnelijke tekeningen van paradijs en hel passen helemaal in het kontraktschema van de Koran: de mens krijgt wat hij heeft verdiend.

3.5. De *conclusie* moet wel zijn, dat Mohammed een valse profeet is en dat de Koran pseudo-openbaring (valse openbaring) bevat. In wezen is de Islam een *anti-christelijke religie,* waarin in ongerechtigheid ten onder gehouden wordt wat God in Zijn Woord heeft geopenbaard (vgl. Rom. 1 : 18).

4. Aktualiteit

4.1. De *islamitische wereld* wordt in de laatste decennia gekenmerkt door een duidelijke politieke bewustwording en een missionaire opstelling (dakwah) tegenover de derde wereld (Afrika!) en de westerse wereld. In de Beneluxlanden wonen reeds veel moslims, o.a. als gastarbeiders; gestreefd wordt kennelijk naar een islamisering van West-Europa, van de gehele westerse wereld. Op de puinhopen van een afvallig christendom moeten moskeeën worden opgericht.

4.2. Van diverse kanten wordt aangedrongen op een *dialoog* met Moslims - op een gesprek, waarin uit wederzijds respect voor elkaar met elkaar wordt gesproken om elkaar beter te kunnen verstaan en van elkaar te leren. Deze gedachte wordt onder meer gefundeerd op de gezamenlijke afstamming van Joden, christenen en moslims van dezelfde stamvader Abraham (driehoeksverhouding) en de aanbidding van dezelfde God (vgl. hiervoor sub 3 van dit overzicht).

4.3. In deze aktuele situatie heeft de kerk *een duidelijke roeping* om missionair in de aanval te gaan, dus om het onvervalste Evangelie van Jezus Christus te verkondigen. Evangelisatie onder moslims is evangelische opdracht, want moslims zijn onze buren geworden; onze zendingstaak ligt vlak voor onze deur.

Aandachtspunten voor de bespreking

1. Welke invloed hebben de kruistochten gehad op de verhouding tussen christenen en moslims?
2. Tot welke houding heeft Luther tegenover de opdringende Islam opgeroepen?

3. Heeft de arbeid van de zending in het vroegere Ned.-Indië krachtig doorgewerkt in de kringen van de Islam? Hoe is de huidige houding van de Islam in Indonesië tegenover zending en missie?
4. Komt het huidige konflikt tussen Joden en Arabieren in het Midden-Oosten mede voort uit de tegenstelling Izaak - Ismaël?
5. Welke houding dienen wij tegenover de moslims in Nederland aan te nemen? Hoe dient het Evangelisatie-werk onder hen te worden opgezet? Kunnen moslim-kinderen op gereformeerde scholen worden toegelaten?

Literatuur

Een kleine greep uit het vele, dat verschenen is:

1. J.H. Kramers, De Koran, Agon/Elsevier, Amsterdam/Brussel (deze vertaling verscheen in diverse herdrukken).
2. D.S. Attema, De Koran, zijn ontstaan en zijn inhoud, Kampen 1962 (zeer overzichtelijk).
3. M.C. Cappelle, Moslems als buren, Goes 1976 (waardevol, kritisch gebruiken m.h.o. op dialoog-motieven).
4. H.A.R. Gubb, De Islam, Meppel/Amsterdam 1981 (pittig boek van bekend islamoloog).
5. A. Ramaker/J.A.E. Vermaat (red.), Oosterse religies - een uitdaging? Uitgave E.O. 1977 (zie hoofdstukken IX, X en XI).
6. Hanna Kohlbrugge, Konfrontatie met de Islam - Ismaël, Israël en wij, Den Haag 1980 (bevat veel belangrijke, interessante gegevens).
7. M.K. Drost, Ibrahim in de Koran, in: Almanak F.Q.I., Kampen 1982, pag. 117 vv.
8. Rondom het Woord, orgaan van de bond van vereniging van gereformeerde vrouwen; in de 36e jaargang, nrs. 9, 10 en 11, okt., nov., dec. 1982 de volgende artikelen:
   G. de Kimpe-Room, Het ontstaan van de Islam, pag. 130 vv.
   J. de Kraker-van Abbema, Uit de praktijk . . . minderheden in Nederland, pag. 134 vv.
   H. Kamsteeg, Christen en Moslim, pag. 146 vv. (met literatuur-vermelding).
   M.K. Drost, Het 'Verbond' in de Koran en het Verbond in de Bijbel, pag. 162 vv. (uitwerking van motieven, in deze schets genoemd).
9. G.H. Jansen, De militante Islam - een lang verleden, een lange toekomst, Utrecht/Antwerpen 1982 (boeiende informatie over huidige situatie, vereist kennis van de Islam).
10. A. Wessels, De moslimse naaste, op weg naar een theologie van de Islam, Kampen 1978 (vereist inzicht in achtergrond en geschiedenis van de Islam; bij kritisch gebruik nuttig).

M.K. DROST.

6. Het chiliasme

1. De leer van het chiliasme

De naam chiliasme is afgeleid van het griekse woord chilios dat duizend betekent. We vinden het in Openb. 20 : 2, 3 waar gesproken wordt van de binding van satan duizend jaren lang. In deze periode zal er volgens de chiliasten een vrederijk op aarde aanbreken doordat Christus wederkomt en de gelovigen zal opwekken die met Hem op aarde als koningen zullen heersen duizend jaren. De chiliasten leren een dubbele wederkomst van Christus. Bij de eerste zullen alleen de gelovigen opstaan en bij zijn tweede komst alle mensen, ook de ongelovigen. Dat zou bedoeld zijn in Openb. 20 : 5 (dit is de eerste opstanding): de opstanding van de gelovigen.

Aan dit visioen van Openb. 20 knoopt men dan allerlei oud-testamentische profetieën vast, die het herstel van Israël aankondigen. Het vrederijk van Christus betekent meteen het herstel van het joodse rijk in Palestina. Jeruzalem wordt dan het centrum van de hele wereld. Daarop betrekt men wat Paulus in Rom. 11 : 25, 26 zegt: een gedeeltelijke verharding is over Israël gekomen, totdat de volheid der heidenen binnengaat, en aldus zal gans Israël behouden worden.

Zo verwacht men „een langdurige en gelukkige periode. . .waarin de grenzen tussen hemel en aarde gaan vervloeien, waarin vertrapten zullen regeren, de lijdende gemeente publiek gelijk zal krijgen en het herstelde Israël het middelpunt der wereld zal zijn" (H. Berkhof).

Dit is wel de hoofdlijn die bij allerlei chiliasten te vinden is. Verder zijn er onderling veel verschillen, die we hier niet uit zullen werken. Volgens de een wordt de tempeldienst in Jeruzalem hersteld, die dan een terugblik zal geven op het werk van Golgotha (Joh. de Heer, blz. 165). Volgens de ander zal er een politieke en sociale orde in de wereld heersen, waarin de heerschappij van Christus zo sterk wordt uitgedrukt als maar mogelijk is binnen een wereld, waaruit zonde, leed en dood nog niet gebannen zijn (Berkhof). Weer een ander wijst erop dat niet alleen de gelovigen die gestorven zijn zullen opstaan, maar dat ook de op dat ogenblik nog levende gelovigen uit hun omgeving worden weggenomen. Er zal een plotselinge en onverklaarbare verdwijning van mensen over de hele wereld plaats vinden (H. Verweij, blz. 404). „Met verbijstering zullen de achtergeblevenen naar de open plek, de lege stoel, het verlaten bed staren, waar zoëven nog een mens was". En waar zullen al deze gelovigen terecht komen? In Jeruzalem.

Vanuit dit centrum van het duizendjarig vrederijk zal de gemeente met Christus over de hele wereld regeren (Joh. de Heer). Ook is betoogd dat Israël en niet de gemeente het religieus cultureel centrum van de wereld zal zijn en

dat aan het hoofd niet een „christelijke" Christus zal staan, want de messias staat niet in een uitsluitend christelijke relatie tot alle mensen! (Verweij, blz. 389).

2. De geschiedenis van het chiliasme

Aanhangers van de leer van het duizendjarig rijk zijn er de eeuwen door geweest. Men vindt ze onder kerkvaders en allerlei sekten als de wederdopers, de darbisten, de adventisten, de jehova-getuigen enz. Ook in de kringen van de Afgescheidenen in de vorige eeuw tellen wij aanhangers van deze leer. In 1863 kwam de zaak zelfs op een synode. De synode van Franeker sprak toen uit „dat onze Formulieren van Eenigheid zich duidelijk verklaren en dat het gevoelen van de leer der wederkomst des Zaligmakers om duizend jaar zichtbaar en lichamelijk op aarde te regeeren geen leer der Geref. Kerk is, maar daartegen, zoowel als tegen Gods Woord strijdt, waarom het niemand toegelaten wordt dat gevoelen te leeren of te verbreiden". Ondanks protesten tegen deze uitspraak is zij nooit teruggenomen.
In 1933 kreeg de Christelijke Gereformeerde Kerk te maken met de chiliastische gevoelens van ds. A.M. Berkhoff die zijn kerken ervan beschuldigde op dit punt een onschriftuurlijk standpunt in te nemen. Hem werd verboden zijn privé gevoelens omtrent het duizendjarig rijk en omtrent de leer van de tweeërlei opstanding als leer van de Schrift te verbreiden. Toen hij weigerde volgde zijn afzetting.
De reformatorische belijdenisgeschriften kennen deze leer niet en in de Augsburgse Confessie (1530) wordt zij als een joodse mening afgewezen. Inderdaad wordt in joodse geschriften al de verwachting van een aards koninkrijk onder de Messias uitgesproken, dat na 400 of 1000 jaar plaats zal maken voor de hemelse zaligheid. Daar komen dus de 1000 jaren al voor. We dienen echter wel te bedenken, dat in christelijke kringen vooral Openb. 20 tot deze verwachting heeft geleid. Maar reeds Augustinus heeft zich scherp tegen deze opvattingen gekeerd, die vooral in sektarische kringen opgeld deden. Ook de wederdopers hebben met een beroep op deze leer hun Godsrijk op aarde willen stichten. Calvijn zei ervan: „Maar hun verzinsel is te kinderachtig dan dat het weerlegging zou nodig hebben of waardig zijn".
Dit neemt niet weg dat vooral in onze tijd er veel belangstelling en waardering voor het chiliasme bestaat, niet alleen in kerkelijke en sektarische, maar ook in niet-christelijke kringen. Dat brengt ons tot de vraag welke motieven in deze leer werken.

3. De aktualiteit van het chiliasme

Met voorbijgang van allerlei excessen in het chiliasme - b.v. allerlei berekeningen van Christus' komst - willen velen waardering uitspreken voor de motieven die de chiliasten leiden. En wel, o.a. dit motief dat het evangelie van Christus niet alleen betekenis heeft voor een toekomstige werkelijkheid, maar ook voor onze geschiedenis. Vooral vandaag zoeken velen het hier en

nu. De mens moet een vrederijk op aarde stichten. Het horizontalisme waardeert het in het chiliasme dat het op déze aarde een werkelijk vrederijk verwacht. Overal heerst immers het heimwee naar een betere wereld. Socialisten, communisten, humanisten, pacifisten, ze willen elk op hun manier een wereld zonder strijd en van blijvende vrede. De woelige wederdopers uit de 16e eeuw en de revolutionaire wereldverbeteraars van deze eeuw reiken elkaar de hand in de verwachting van een vrederijk op aarde, hier en nu. Voor het hiernamaals is weinig belangstelling.
Daar komt bij dat de terugkeer van de joden naar Palestina en de dapperheid waarmee dit volk zijn eigen bestaan weet te handhaven velen aan het denken zet en de chiliasten in hun overtuiging bevestigt. Men ziet daarin de vervulling van de profetie van het O.T. en verbindt dit dan met het vrederijk dat op komst zou zijn onder de Messias, met Jeruzalem als centrum.
Dus het chiliasme sluit aan bij horizontalistische èn religieus-gefundeerde opvattingen van deze tijd. Natuurlijk zullen zij die zich voor hun opvattingen op de bijbel beroepen niets willen weten van humanistische en revolutionair-pacifistische motieven. Maar dat in het herstel van de joodse natie judaïstische motieven werken spreekt hun minder toe. Denk aan de vurigheid, waarmee de leiding van de E.O. en de Zoeklicht-aanhangers over Israël spreken. Heeft niet de eerste president van Israël in 1949 gezegd: Heden staan wij op de drempel van een nieuw tijdperk? (Zie J.C. Janse, blz. 17).
De socialisten dromen van een nieuwe wereld, de Israëli's spreken van een nieuw tijdperk en de chiliasten getuigen al eeuwen lang van een komend vrederijk op déze aarde. Dat motief nu, van een nieuw tijdperk, een vrederijk op aarde beheerst de chiliasten. En al putten zij uit andere bronnen dan de humanisten en socialisten, de verwachting van wat in onze geschiedenis op deze aarde zal gebeuren doorgloeit ook de chiliasten.
De konfrontatie met de modern-horizontalistische theologie en met religieus-romantische verering van Israël is dus een uitermate aktuele zaak. Daarom is bezinning op het chiliasme van bizonder belang. Daarbij staat uiteraard de vraag centraal: hoe ziet deze stroming de Schrift en hoe hanteert ze de bijbel?

4. De Schriftbeschouwing van het chiliasme

Een van de grondmotieven van het chiliasme is de z.g. *„letterlijke"* verklaring van de profetieën. Zo somt Johannes de Heer vijftig profetieën uit het O.T. op die nog niet in vervulling zouden zijn gegaan. Er zouden volgens hem honderden te noemen zijn die nog niet vervuld zijn. Ze zijn alle bestemd om „letterlijk vervuld te worden" (blz. 46). We noemen een enkel voorbeeld. Jes. 2 : 2-4: alle volken komen naar Jeruzalem, uit Sion zal de wet uitgaan, de oorlog van de aarde verdwijnen. Jes. 11: de zuigeling bij het hol van de adder zal in déze bedeling te aanschouwen zijn, in het vrederijk. Zacharia 12 : 10: De bekering van Israël is voorspeld en zal geschieden, wanneer zij Hem zullen aanschouwen, die zij doorstoken hebben. Ez. 40-48: de tempel te Jeruzalem zal hersteld worden.

Zo wil men Openb. 20 ook letterlijk nemen: duizend is duizend, een keten is een keten, de tronen staan letterlijk op deze aarde en men zit er lichamelijk op (Helemaal konsekwent is iemand als Joh. de Heer weer niet: de letterlijke keten heeft geen stalen schakels en is stoffelijk òf onstoffelijk! blz. 130). Zo is de eerste opstanding letterlijk te nemen: men verrijst lichamelijk. Ook moet men de volgorde in de Openbaring letterlijk nemen. Eerst komt de overwinning op het beest en de valse profeet (Openb. 19), dan de duizendjarige heerschappij van Christus, vervolgens de loslating van satan om de volkeren tegen dit vrederijk storm te doen lopen en dan de eindafrekening bij Christus' tweede wederkomst.

5. Weerlegging van het chiliasme

5.1. De vervulling van de profetie

Hoe beslissend iemands uitgangspunt is kan blijken uit de eindeloze reeks teksten uit het O.T. die de chiliasten aanhalen en die volgens hen „letterlijk" vervuld moeten worden. Nu pleiten wij daartegenover niet voor „geestelijke" vervulling. Maar het beslissende is: *vindt de volledige vervulling in déze bedeling plaats of op de nieuwe aarde?* Wie op grond van de Schrift er van uit gaat dat er maar van één komst van Christus gesproken wordt, die samenvalt met het laatste oordeel en het herstel van alle dingen, heeft met de honderden aangehaalde profetieën waar de chiliasten zich op beroepen, geen moeite.

Het chiliasme predikt eigenlijk een terugkeer van de oud-testamentische werkelijkheid met een aards-nationaal jodenvolk, een herstelde tempel enz. en stijft de joden in hun vleselijke gezindheid. Maar Hebr. 11 zegt van hen die de belofte nog niet verkregen hadden, dat zij naar een beter, hemels vaderland verlangden (11 : 13-16). Ons uitgangspunt is dan ook dat alle profetieën die bij Christus' eerste komst min of meer vervuld zijn, bij zijn tweede komst volledig worden vervuld: dan komt de hemel op aarde. Immers het O.T. was een schaduw van hetgeen komen moest (Kol. 2 : 14) en een afbeelding van het hemelse (Hebr. 8 : 5). Dat bepaalt ook de taal waarin en de voorstellingswijze waarmee de toekomst door de profeten werd getekend.

Op de nieuwe aarde zullen geen zuigelingen meer zijn, daar is geen huwelijk. Daarom wordt Jes. 11 vervuld op de nieuwe aarde, waar eindeloze en universele vrede zal heersen. En daarom herinneren de maten van de tempel uit Ezechiël 40-44 aan de kubusvorm van het nieuwe Jeruzalem, de volmaaktheid van een wereld waar geen aparte tempel meer zal zijn, maar waar God alles in allen is (Openb. 21 :9-27).

Dat is geen vergeestelijking van de vervulling. Op de nieuwe aarde zal dit alles *tastbaar en zichtbaar zijn.* Maar we moeten de oudtestamentische schaduwtaal niet zo „pressen" dat we in feite de schaduw tot werkelijkheid maken.

M.a.w. we moeten het z.g. *profetisch perspectief* bij al deze profetieën in rekening brengen. Christus' eerste en tweede komst naar de aarde vloeien vaak

ineen, als de profeten in de verte het mogen aanschouwen en doorgeven. Als voorbeeld kun je denken aan twee torens die in het verlengde van elkaar gezien worden, zodat de tweede nog schuil gaat achter de eerste.

5.2. Openbaring 20

Dit hoofdstuk speelt een centrale rol in het geding met de chiliasten. Wij zagen dat zij grote waarde toekennen aan de *volgorde* in de Openbaring. De uitleg van dit hele bijbelboek staat dan ook op de achtergrond van deze zaak. Hebben wij hierin te doen met een streng-chronologische volgorde? Komt het één konsekwent nà het ander?
We moeten erop letten dat Johannes het een wel na het ander *zag*, maar dit betekent nog niet dat dit alles ook in tijdsorde na elkaar *gebeurde*. Openb. 12 b.v. grijpt eerst *terug* naar de geboorte van Christus en zijn hemelvaart en ziet dan *vooruit*. De Openbaring is dan ook niet „geleidelijke, van het begin van het boek tot zijn einde geregelde voortgezette mededeling van hetgeen achter elkaar de eeuwen door, voorvallen zal, totdat eindelijk de dag der dagen aanbreekt. Bij hetgeen de Openbaring ons doet zien, en hooren, doorloopen we a.h.w. *meermalen* de eeuwen" (Greijdanus). Zo wordt b.v. de bruiloft van het Lam in Openb. 19 beschreven vóór de overwinning op het beest. De overwinning van Christus' kerk staat voorop en in dat licht wordt de overwinning op het beest, de valse profeet en hun meester, de satan beschreven. Nadat het slot van Openb. 19 heeft beschreven hoe afgerekend wordt met de *instrumenten* van satan komt in Openb. 20 de beschrijving hoe satan *zèlf* wordt overwonnen.
In Openb. 12 : 7 wordt beschreven hoe de engelen ingeschakeld worden bij de overwinning op de satan. Openb. 20 : 1 neemt deze draad weer op: een engel bond de satan duizend jaren. Deze „binding" herinnert aan het woord van Christus: Hoe kan iemand het huis van de sterke binnengaan en zijn huisraad roven, als hij niet eerst die sterke heeft gebonden? (Matth. 12 : 29). De satan is door Christus' werk gebonden, onttroond, aan het kruis heeft Christus hem ontwapend (Kol. 2 : 15). Hij is als een bliksem uit de hemel gevallen (Luk. 10 : 18). Al gaat satan nog rond als een brullende leeuw (1 Petr. 5 : 8), zijn nederlaag is al voltrokken en hij weet dat hij „weinig tijd" heeft (Openb. 12 : 12).
Dat de satan in de „afgrond" werd geworpen (de voorlopige gevangenis van God, nog niet de definitieve hel, vgl. Luk. 8 : 31) betekent geen totale uitschakeling, maar wordt beperkt door het volgende: „opdat hij de volkeren niet meer zou verleiden". De duizend jaren zijn, precies zo als de andere getallen in Openbaring, symbolisch te nemen: 10 x 10 x 10. De volle tijd die nodig is om het evangelie te brengen tot de einden der aarde. Sinds Pinksteren immers wordt het eertijds-volstrekte machtsgebied van satan door het evangelie van Christus veroverd.
De tronen die Johannes ziet (vs 4) zijn, zoals alle tronen in Openb., dan ook in de *hemel*. Vervulling van Openb. 3 : 21.
Johannes ziet de zielen van onthoofde mensen - van doden dus. In vs 4 slot

moet men de hele zin betrekken op de duizend jaren: het leven en heersen vindt in die duizend jaren plaats. Daarom mag men niet vertalen: werden levend. Al komt het niet vaak voor, de griekse vorm van dit werkwoord kan ook vertaald worden door: leefden en geeft dan een dúúr aan. Met „eerste opstanding" is bedoeld wat Christus in Joh. 11 : 25 zegt: Wie in Mij gelooft, zal leven, al is hij ook gestorven.
Daarom wordt van de „overige doden" gezegd: zij leefden niet. „Voordat de duizend jaar voleindigd waren" betekent niet dat zij daarna wèl leefden, het geeft eenvoudig aan wat gedurende die hele periode aan de hand was.
Zalig die deel heeft aan de eerste opstanding, over hen heeft de tweede dood geen macht (vs 6). Tweede dood is gelijk aan de poel des vuurs (20 : 14). Inderdaad, wie het eeuwige leven heeft (eerste opstanding) hoeft voor de tweede dood (eeuwige dood) niet bang te zijn. Bij de tweede opstanding (lichamelijke herrijzing) is trouwens ook de eerste dood (het sterven) verslonden in de overwinning.
Voor de hele exegese van dit hoofdstuk zie b.v. de Korte Verklaring. Bij alle verschil in uitleg over deze veelomstreden plaats blijven wij kiezen voor de opvatting die Openb. 20 ziet als een „doorlichting van de geschiedenis vanuit de nog verborgen triomf van de Heer die komt" (Berkouwer).

5.3. Romeinen 9-11

Over het „herstel" van Israël is veel geschreven. Moeten wij daarbij letten op de huidige Israëli's? „*Hij* denkt aan een duidelijk biologisch - religieus - politieke eenheid. *Wij* denken aan een groep of groepen van individuën van etnologisch onzekere herkomst, religieus zich bewegend tussen de polen: orthodoxie en beslist atheïsme, saamgebonden door niets minder (maar ook niets meer) dan een vage traditie, geconcretiseerd in de besnijdenis en de herinnering aan eeuwenlang gemeenschappelijk lijden" (H.M. Matter, blz. 61). Paulus zegt in Rom. 11 : 1 dat God zijn volk niet heeft verstoten. Dit bewijst Paulus door op zichzelf te wijzen: hij mocht tot geloof in Christus komen. Dit betekent: eenmaal ging God de heidenen voorbij en verkoos Israël exclusief. Maar hoewel Israël Christus heeft verworpen draait God de rollen niet om, alsof Hij nu exclusief de heidenen verkiest en Israël nationaal van het heil uitsluit. M.a.w. Israël wordt door God niet gediscrimineerd, alsof het heil dat uit de joden is niet meer vóór de joden zou zijn. De aanneming van de joden (11 : 15) is voor hen „leven uit de doden". Maar dit wordt niet verschoven naar het einde van de geschiedenis, dit is aan de gang in Paulus' dagen en daarna. De „rijkdom" voor de heidenen betekent dat veel heidenen tot geloof in Christus komen - niet allen. Welnu, in hun bekering klopt Gods genade ook weer aan de poorten van Israël. Dat gebeurt meteen en niet in een z.g. eindtijd. De „volheid" der heidenen betekent de grote menigte van gelovig geworden heidenen - de eeuwen door. Maar deze bekering begon in Paulus' dagen en wel zo spectaculair dat heidense schrijvers er zich over verbaasd hebben. Dat feit nu moet Israël tot jaloersheid verwekken. Want zò - in verband met en als reaktie op de bekering der heidenen - zal ook „gans Is-

raël" behouden worden. Evenmin als de „volheid" der heidenen betekent alle heidenen, betekent „gans" Israël alle joden van deze tijd. Zoals er een toevloed van heidenen was door bekering tot Christus, zò zal er ook een toevloed van bekeerde joden zijn. De joden worden door God niet bij voorbaat uitgesloten van het heil, zoals het vóór Pinksteren met de heidenen wel gebeurde.
Maar dit alles heeft zich voltrokken al in het begin van onze jaartelling. Er schijnen na de val van Jeruzalem veel joden tot bekering gekomen te zijn. En de eeuwen door zijn er joden tot Christus bekeerd. Zò wordt geheel Israël behouden. Daarbij hoeven we niet te denken aan een speciale funktie van het huidige volk van lang niet ras-zuivere joden. De huidige modern-socialistische staat Israël is niet het „gans Israël" waar Paulus van spreekt. Wat overigens te denken van de miljoenen joden die de eeuwen door geleefd hebben en gestorven zijn zonder Christus? Was dat nu de troost voor Paulus dat, nadat miljoenen joden verloren zijn gegaan, in een vage eindtijd de dan levende joden tot bekering zouden komen?
Nee, Paulus ziet het evangelie werken als kracht van God, in het leven van heidenen. En hij zegt: God heeft zijn eigen volk niet verstoten, alsof het evangelie niet voor hen bestemd zou zijn. „Want God heeft hen allen onder ongehoorzaamheid besloten, om Zich over allen te ontfermen" (11 : 32). Dat betekent geen universele bekering, maar wel dat God „geen onderscheid" maakt. Hij trekt de heidenen niet voor ten koste van de joden, maar ook: de joden niet ten koste van de heidenen. De bijbel weet niet van een speciale bevoorrechting of funktie van de joden sinds Pinksteren. En de chiliastische droom van het herstel van Israël als centrum van de wereld is niet méér dan een droom: een hersenschim.

Literatuur

Uit de stroom van literatuur noemen wij:

Johannes de Heer, *Het duizendjarig vrederijk,* Rotterdam 1939.

H. Verweij, *Ik ben die Ik ben,* Amsterdam 1968.

K. Dijk, *Het rijk der duizend jaren,* Kampen 1933.

G.C. Berkouwer, *De wederkomst van Christus,* Kampen 1963, dl. 2, bl. 74-153.

Rapport over de leer van ds. A.M. Berkhoff betreffende het Duizendjarig Rijk en de tweeërlei opstanding aan de G.S. der Chr. Geref. Kerk te Zwolle 1933.

J.C. Janse, *Israël en de duizend jaren van Openbaring 20,* Zeist 1958.

H.M. Matter, *De toekomst van Israël in het licht van het N.T.,* Kampen 1953.

J. Douma, *De Reformatie,* 1 dec. 1973 ev. (bestrijding van de opvattingen van H. Verweij).

J. van Bruggen, Jubileum voor Israëli's, in *Calvinistisch Jongelingsblad* van 29 juni 1973, blz. 79-83.

J. Douma, De plaats van Israël in Romeinen 9-11, in *Petahja* van juli-augustus 1967, blz. 103-111.

Voorts wat Openbaring 20 aangaat, de *Korte Verklaring*, C. vd. Waal, *Openbaring van Jezus Christus*, Groningen 1971 (blz. 5-12 over methoden van verklaring), J.H. Bavinck, *En voort wentelen de eeuwen*, Wageningen z.j., en andere verklaringen van dit bijbelboek.

W.G. DE VRIES.

7. De Mormonen

1. Geschiedenis in vogelvlucht

23 december 1805 Joseph Smith wordt geboren in Vermont in het noordoosten van de Verenigde Staten.

Voorjaar 1820 In Manchester, waar Joseph Smith inmiddels woont, zijn felle twisten gaande tussen de verschillende kerken. Dit bezorgt hem problemen. De meest netelige vraag is voor hem, bij welke kerk hij zich moet aansluiten. Hij bidt God om duidelijkheid en krijgt dan een eerste visioen met het antwoord: sluit je bij geen van de kerken aan.

1823 Joseph krijgt een tweede visioen, dat zich tweemaal herhaalt. Een engel vertelt hem over een boek geschreven op gouden platen. Daarin staat een verslag van de vroegere bewoners van Amerika. Dit vertelt waar dezen vandaan komen en bevat het eeuwig evangelie zoals dat door Jezus zelf aan hen gepredikt was. Dat verborgen boek zou door Joseph worden gevonden en vertaald met behulp van een bril, waarin Urim en Tummim.

1823 - 1827 Joseph vindt de gouden platen. Vier jaar lang wordt hij onderwezen door de engel Moroni over het bestuur van Gods Koninkrijk. Dan moet hij de platen gaan vertalen. Zo ontstaat *Het Boek van Mormon.*

1829 Joseph Smith en zijn helper Oliver Cowdery worden door Johannes de Doper geordend tot priester in de orde van Aäron. Zij dopen elkaar en ontvangen ook het priesterschap van Melchizedek.

1830 Het getuigenis van Smith wordt bevestigd door drie en later door acht getuigen.

6 april 1830 De 'Kerk van Christus' wordt gesticht in overeenstemming met de ontvangen openbaring en met de kerk-orde uit het nieuwe testament. De naam verandert in 1834 in 'Kerk van de Heiligen der Laatste Dagen' om tenslotte in 1838 te worden wat die nu is: 'Kerk van Jezus Christus van de Heiligen der Laatste Dagen'.

Vanaf 1830 Vanwege vervolgingen vluchten de Mormonen naar Illinois en bouwen daar in drooggelegd moerasland een stad Nauvoo ('de schone').

1844 Joseph Smith en zijn broer worden door een gewapende bende doodgeschoten. Hij wordt opgevolgd door Brigham Young.

1850 - 1890 Gedwongen uit te wijken, bouwt men na een zware tocht in de zoutvlakten van Utah een enorme witte tempel. Nu ligt daar een vruchtbare vallei met een welvarende stad: Salt Lake City. Van de huidige inwoners is de helft mormoons.

1890 De 'kerk' verbiedt de praktizering van de overigens geldig blijvende leer van het zgn. meervoudige huwelijk (polygamie). (Zie ook 2.4.).

1890 - heden Door intensieve zendingsarbeid (15 à 20.000 zendelingen) is de 'kerk' over de hele niet-kommunistische wereld verbreid (ongeveer 3.000.000 leden.).

1978 Ondanks vroegere geïnspireerde geboden, mogen negers worden toegelaten tot het priesterschap.

1.2. De gouden platen (Het Boek van Mormon)

Het boek bestaat uit vijftien afdelingen, genoemd naar de schrijver van die afdeling. De vertelde geschiedenis beslaat de jaren van 600 voor Christus tot 421 na Christus.
Inhoud: Vlak voor de babylonische ballingschap van het volk Israël krijgt een profeet genaamd Lehi een openbaring, dat hij een schip moet bouwen om naar het beloofde land te vertrekken. Want Jeruzalem zal worden verwoest en de inwoners zullen naar Babel worden gevoerd. Lehi en de zijnen bereiken het beloofde land Amerika, zo'n 2000 jaar voordat het ontdekt wordt door Columbus. Wanneer Lehi - een afstammeling van Jozef - overleden is, ontbrandt een strijd tussen de volgelingen van Nephi, Lehi's wettige opvolger en de volgelingen van Laman. Ook Mormon, de profeet die de hele geschiedenis op gouden platen heeft geschreven, komt om. Zijn zoon Moroni maakt dit werk af en verbergt de platen. Zij blijven verborgen tot 1823, dan worden ze gevonden door Joseph Smith. Hij vertaalt de geschiedenis. Het boek van Mormon vertelt ook, dat Christus na Zijn opstanding in het jaar 34 is verschenen aan de Nephieten. Hij stelt het Heilig Avondmaal in, stelt 12 apostelen aan en spreekt over een groot profeet die zal opstaan.
Daarmee is de komst van Joseph Smith aangekondigd. Al eerder zouden mensen uit het land Palestina naar Amerika zijn gegaan onder leiding van Jared. Dat zou gebeurd zijn in de tijd van de torenbouw van Babel. Ook deze mensen zijn echter - volgens het boek van Mormon - door hun onderlinge twisten helemaal uitgeroeid.

2. 'Kerkelijk' leven

Twee dingen vallen sterk op bij het overzien van het kerkelijk leven van de Mormonen. De grote hoeveelheid tijd die de leden steken in aktiviteiten die door de kerk zijn voorgeschreven. En: het hoge aantal ambten, waartoe ieder mannelijk lidmaat toegang heeft vanaf zijn twaalfde jaar.

2.1. Aktiviteiten

Een Heilige der Laatste Dagen (HLD) verveelt zich niet in zijn vrije tijd. Maandagavond: verplichte gezinsavond; dinsdag: zusterhulpvereniging, een soort vrouwenvereniging met per week een ander aandachtsveld (b.v. geestelijk leven, handwerken, gezinsverzorging, kulturele ontwikkeling, onderlinge verhoudingen; op dezelfde avond, maar vroeger: onderlinge ontwikkelingsvereniging voor de oudere kinderen, 's middags was er voor de jonge kinderen het 'jeugdwerk'. Hier wordt de tijd gevuld met godsdienstonderricht,

spelletjes en handenarbeid, voor de oudere kinderen ook toneelspelen, spreekvaardigheid, dansen en muziek. Woensdagavond: koorrepetitie voor moeders en dochters en voor leden van het 'bisschap' (de bisschop en zijn twee raadgevers) een vergadering over het pastorale werk; donderdagavond: vrij voor onderlinge hulpverlening (verhuizingen, karweitjes, onderhoud kerkgebouw en tuin, enz.). En ga zo maar door. Als de kinderen het huis uit zijn, is er voor de middelbare school-leerlingen een 'kweekschool' voor het onderhouden van banden met geloofsgenoten en godsdienstonderricht. Voor studenten bij het hoger onderwijs is er bij iedere universiteit het 'instituut', waar het verenigingsleven gaande wordt gehouden en godsdienstonderwijs kan worden gevolgd.

2.2. Ambten

Alle ambten behoren tot het priesterschap. Dit valt uiteen in tweeën: het aaronitisch en het melchizedeks priesterschap. Het eerste behartigt de meer tijdelijke zaken en omvat de ambten: diaken, leraar en priester (volgorde van laag tot hoog). Het melchizedeks priesterschap behartigt de 'geestelijke' zaken en omvat: ouderling, zeventiger en hogepriester (idem).
Al deze ambten vinden we op alle niveaus: de gemeente, de ring (regio), het land (de staat) en de algemene autoriteiten. Het geheel is strikt hiërarchisch geordend. Aan de top vinden we de president, genoemd: de profeet, op dit moment sinds 1979 Spencer W. Kimball. Hij is de top van een driemanschap, dat gekozen is uit de raad der twaalven. Dezen zijn weer gekozen uit en door de eerste raad van zeventig, het topje van het melchizedeks priesterschap; voor de 'tijdelijke' zaken wordt dit college bijgestaan door het 'presidentiële bisschap', het topje van het aaronitisch priesterschap.
Laten we niet te snel glimlachen om dit mierenhoop-achtige geheel. Een deel van de aantrekkelijkheid van de HLD moet juist gezocht worden in het feit, dat iedereen er vanaf zijn twaalfde voor vol meetelt. Er is niemand, die geen welomschreven taak en nauwkeurig afgebakende verantwoordelijkheid heeft en daarbij een welomschreven bevoegdheid.
De enige voorwaarde voor ordening tot het diakenambt en vervolgens voor promotie is goed leven en geloofsijver. Dit werkt kompetitie in de hand en een streng onderling toezicht. Het ambt dat je bekleedt geldt vanaf het begin als uiterlijk teken van je geestelijke 'status'. De mogelijkheid tot kompetitie wordt ook bewust opengehouden. Zodra het 'quorum' gevuld is (het maximale aantal ambtsdragers in een gemeente of wijk is bereikt) wordt de wijk gesplitst, zodat ieder weer kan streven naar iets hogers.

2.3. Sakramenten

HLD verwerpen de zuigelingendoop; ze dopen hun kinderen op achtjarige leeftijd, dan zijn ze 'toerekenbaar'. Door de doop verkrijgt men (a) vergeving van zonden, (b) toegang tot de kerk en het koninkrijk van God, (c) een toegangsbewijs voor het hemels koninkrijk (de heerlijkheid) en (d) de sleutel

tot persoonlijke heiliging' (Bruce R. McConkie, *Mormon Doctrine*, SLC 1966, pag. 70). Het avondmaal wordt wekelijks gevierd met brood en water. Zonder sakramenten, wettig bediend, geen zaligheid, want zonder sakramenten is de volmaaktheid niet haalbaar. De doop is daartoe de sleutel, het avondmaal de onmisbare proviand onderweg.

2.4. Huwelijk en gezin

Mormonen geuren in hun propaganda met hun gezonde gezinsleven en hun handhaven van de 'heiligheid van het huwelijk'. En inderdaad is er veel wat ons te denken geeft. Maar let op: zonder huwelijk voor man of vrouw geen zaligheid. HLD staan de vele ongeboren geesten in de weg als ze niet trouwen en dus geen kinderen krijgen. Een echtpaar staat in dienst van de 'lichaamverschaffing'. In dit kader hanteren zij het gebod 'weest vruchtbaar en vermenigvuldigt u'; zo is ook te begrijpen dat de leer van het 'meervoudig huwelijk' niet teruggenomen wordt, hoewel ze wat de praktizering betreft zijn gezwicht voor de (goddelijke) amerikaanse grondwet. Een mormoonse man heeft de plicht zijn huwelijk te laten 'verzegelen' in een tempel: hij sluit het eeuwige of hemelse huwelijk. Dit huwelijk overwint de grenzen van de dood. In principe kan een levende man 'gezegeld' worden aan een reeds overleden vrouw, enz. Dit alles verklaart ook de nadruk op het 'gezonde gezin'. Het gezin is onmisbaar voor de 'eeuwige vooruitgang', alleen al als onderwijsinstituut voor de kinderen. Maar ook wordt de zaligheid in de hemelen familiegewijs uitgedeeld. Zie ook de ijver voor het iedereen-omvattend genealogisch onderzoek; ieder aan wie men met de bloedband is verbonden hoort er bij.

2.5 Gebod op gebod

Er is een heel skala van geboden en verboden, waaraan een HLD zich heeft te houden: de tien geboden, het Woord der Wijsheid, het geven van tienden, het verwerven van kennis, vruchtbaar zijn, deugdzaam zijn enz. In het Woord der Wijsheid *(Leer en Verbonden, 89)* worden hete dranken verboden, later exklusief geïnterpreteerd als thee en koffie; ook tabak is verboden. Iedere eerste zondag (of zaterdag) van de maand slaat men twee maaltijden over voor de armen. Dit alles en nog veel meer wordt onmisbaar geacht voor je redding. Immers: 'Volledige verlossing, het volle en eeuwige leven, is het resultaat van 's mensen volle ijver om de levenswetten na te komen, het evangelie van de Heer Jezus Christus. Daarom zeggen we vaak, dat mensen zichzelf redden met behulp van de Heer' (John A. Widtsoe, *Evidences and Reconciliations*, SLC 1960, pag. 190).

3. Kernpunten uit de leer

Het gold al van de vorige paragraaf, maar meer nog van deze: vergelijk de artikelen die ter begeleiding van deze schets in het CJB zijn gepubliceerd (Zie CJB van 6-2-'81, 20-2-'81 en 6-3-'81).

3.1. God openbaart zich nog steeds rechtstreeks

Sinds 1823 (Joseph Smith) ontvangen profeten weer rechtstreekse openbaring van God. Deze openbaringen verduidelijken eerdere (opgeschreven) openbaringen inklusief de Bijbel of geven aanvullingen daarop. Zodoende kunnen meningsverschillen eenvoudig uit de weg geruimd worden door de nu levende profeet. Deze profeet spreekt zich halfjaarlijks uit op de grote mormoonse kongressen en konferenties en zijn toespraken worden door de mormoonse pers voor de hele kerk bekend gemaakt. Lang niet alles daarvan echter komt in aanmerking om 'schrift' te worden, daartoe nemen de algemene autoriteiten uiterst zelden een beslissing. Gevolg is, dat de bestaande heilige boeken ('standards') - de Bijbel, Leer en Verbonden, de Parel van grote Waarde - maar zo nu en dan worden uitgebreid. De profeet als 'Gods mondstuk' geldt als belangrijkste schakel tussen God als de bron van de waarheid en de mens als ontvanger van de waarheid. De 'schriften' nemen in dit opzicht een tweede plaats in.

3.2. Tussen God en mens bestaat geen principieel verschil

'God en mens zijn van hetzelfde geslacht, ze verschillen slechts in hun graad van vooruitgang' (John A. Widtsoe, *Rational Theology, pag. 61;* Milton R. Hunter, *Gospel through the Ages,* SLC 1958, pag. 107). God en mens zijn beiden voortdurend in ontwikkeling. God echter is volmaakt. Hij heeft een volmaakt onsterfelijk lichaam van vlees en beenderen. Hij heeft een volmaakt karakter, al Zijn eigenschappen zijn volledig in evenwicht. Wij mensen zijn daarheen onderweg. Ons lichaam is nog sterfelijk en onze karaktereigenschappen botsen vaak. Dat is dus niet meer dan een gradueel onderscheid. Langs de weg van de eeuwige vooruitgang is er voor de mens de mogelijkheid zo ver te komen als God nu is, hoewel God een voorsprong behoudt. De mensen zijn goden-in-de-dop, embryonale goden. Een mormoons gezegde luidt: 'God was eens wat wij nu zijn, wij zullen eens zijn wat Hij nu is'.

3.3. De mens wordt zalig op grond van geloof en goede werken

Mormonen gebruiken graag het volgende beeld: De mens zit in een roeibootje en hij heeft twee riemen. De ene roeispaan is 'geloof' en de andere 'werken'. Als de mens alleen met de ene riem roeit - het geloof, 'sola fide' - dan draait hij rondjes. Hetzelfde gebeurt als hij alleen de andere gebruikt. Beide zijn nodig om vooruit te komen. We hebben het nu over het individuele heil, de persoonlijke redding; dit is de bovenbouw van een algemene verlossing. 'Verlossing is tweevoudig: Algemeen - die welke tot alle mensen komt ongeacht of ze (in dit leven) in Christus geloven - en individueel - die welke de mens verdient door zijn eigen daden tijdens zijn leven en door gehoorzaamheid aan de wetten en verordeningen van het evangelie' (Joseph Fielding Smith, *Doctrines of Salvation,* SLC 1962, Vol. I, pag. 134; vgl. hun artikel 3). 'Het eerste effekt (van de Verzoening) is voor iedereen zonder uitzondering in gelijke mate vrijstelling van de straf voor de (zonde)val te garanderen

- d.w.z. ze verschaft een plan van Algemene Verlossing. Het tweede effekt is, dat ze een weg opent voor individuele verlossing, door middel waarvan de mens vergeving van persoonlijke zonde kan veilig stellen. Daar deze zonden het resultaat zijn van individuele handelingen, is het rechtvaardig, dat vergeving daarvoor geschiedt op voorwaarde van individuele voldoening aan voorgeschreven vereisten - gehoorzaamheid aan de wetten en verordeningen van het Evangelie' (James Talmage; *The Articles of Faith,* SLD 1976, pag. 87).

4. Ons antwoord

De HLD claimen, dat hun filosofie zo logisch en eenvoudig is. Dat zou op zich te weerleggen zijn met hun eigen 'standards', die onderling legio tegenstrijdigheden bevatten; eveneens met hun eigen systeem, dat zich op biblicistische wijze niet alleen op de Bijbel, maar evengoed op hun eigen boeken beroept. Toch is dat voor een Mormoon nooit afdoende. De levende openbaring door de levende profeet is van een principieel hogere orde dan de vastgelegde in de 'schriften'. Daarom moeten we eerst spreken over de *genoegzame* Bijbel, die zich zelf al verzet tegen aanvullingen en korrekties.
Daarna kunnen we dan vaststellen, dat de inhoud van hun leer zich inderdaad niet verdraagt met de inhoud van de Bijbel en ook daarom verworpen moet worden. De opzet van deze paragraaf loopt parallel aan die van de vorige.

4.1. Het betrouwbare Woord van God

'Voorzeker, de Here HERE doet geen ding, of Hij openbaart Zijn raad aan Zijn knechten, de profeten' (Amos 3 : 7). Op deze tekst beroepen HLD zich vaak voor hun visie op de Bijbel. Ze willen God niet het recht ontzeggen Zichzelf ook in deze tijd te uiten. Bovendien zijn de Mormonen zich ervan bewust, 'dat er fouten in de Bijbel zijn geslopen tengevolge van de wijze waarop het boek tot ons is gekomen'. Verder blijkt uit het voorkomen van vele kerken en onderling strijdige interpretaties dat de Bijbel ontoereikend is. Dat zijn dus *drie* punten:
a. Gods openbaringsaktiviteit is met de Bijbel niet afgesloten.
b. De Bijbel bevat fouten.
c. De Bijbel is niet afdoende duidelijk.

a. De HERE houdt zich wel degelijk aan wat Hij Amos in de mond heeft gelegd. Over alles wat Hij gedaan heeft, doet en doen zal heeft de HERE Zijn raad aan Zijn knechten bekend gemaakt. In oude en nieuwe testament wordt gesproken over de daden van Jahwe van het begin tot het einde van de geschiedenis.
Bovendien heeft Hij gezegd, dat het nieuwe testament inderdaad Zijn laatste woord is geweest, nl. als het apostolisch getuigenis van de gekomen en opgestane Christus, de volle waarheid, Joh. 14 : 16-25, 16 : 5-15, Hebr. 1 : 1. In dat getuigenis is het leven van de gemeente, Hand. 4 : 33, 1 Joh. 1 : 1-4; het is voldoende voor het laatste der dagen (Hebr. 1 : 1) en van dezelfde

kracht en autoriteit als het woord van de profeten (het oude testament), 2 Petrus 3 : 1-2, Openb. 19 : 9-10. God heeft zich in Christus op het allerintiemst laten kennen en door de Geest der Waarheid is deze kennis behouden voor de hele kerk van het laatst der dagen.

b. In feite is hier de kwestie, dat de Bijbel onzorgvuldig zou zijn overgeleverd. Dat houdt een beschuldiging in van de Geest der profetie, die de kerk van alle tijden heeft willen dienen met zorgvuldige optekening van het evangelie gedurende oud en nieuw verbond, 1 Petr. 2 : 10-12, 1 Kor. 10 : 6-11, 2 Tim. 3 : 14 - 4 : 5, Hebr. 11 : 39-40, 2 Petr. 1 :15-21.
God heeft door een bijzondere zorg voor ons en onze zaligheid de profeten en apostelen opgedragen en aangezet Zijn Woord te noteren. 'Ons' wil hier zeggen: Gods volk gedurende de laatste dagen, zoals die zijn ingegaan met Pinksteren en zullen eindigen met de terugkomst van Christus.

c. Dit is een bezwaar, waar ook Rome zich sterk mee maakt, als zij het recht van de traditie verdedigt. Maar het relativeert de waarheid van de Bijbel evenals haar volkomenheid (zie bij a.). Ook al zijn er voor ons onheldere plaatsen, de Bijbel als geheel laat aan duidelijkheid niets te wensen over.
De dankbaarheid voor het onmisbare geschenk Gods van de Schrift vraagt ook eerbied en bescheidenheid. Het begrijpen van de Bijbel, het opvangen van haar licht wordt gegeven in geloof; zonder dat geloof verdraait men zelfs zeer duidelijke passages.

4.2. Maker en maaksel

In hun leer over God en mens negeren de HLD de heiligheid van God en de beperkheid van de mens als schepsel. Daarom moet de bijbelse leer van de schepping ook vallen, immers daarmee is *gegeven* een principieel onderscheid tussen Maker en maaksel. Daar zit ook aan vast, dat alleen de Schepper weet wat goed en gepast is voor zijn schepsel. Een pot, die zich permitteert dat zelf uit te maken, kwalificeert zich als onnut voor de Pottenbakker.
De Mormoon beschouwt God als zijn lichamelijke vader (inderdaad is er ook een 'moedergod' opgedoken in hun mythe) en daarom kan hij geen genoegen nemen met een Schepper die geheel uit eigen aandrang de aarde en de mensheid uit het niets tot aanzijn roept, daarvoor een plan maakt en dat plan geheel uit eigen middelen gaat verwezenlijken. Nee, de demokratie is een goddelijk beginsel. Hiermee zijn voldoende verwijzingen naar de inhoud van de Bijbel gegeven voor de gereformeerde lezer. Wat betreft Gods heiligheid, dat die Hem principieel onderscheidt van de mens is bijv. te lezen in Hos. 11 : 9 en dat daarin begrepen is, dat Gods gedachten (raad) in schepping en voorzienigheid de onze ver te boven gaan bijv. in Jes. 28 : 23-29 ('wonderbaar') en 29 : 9-16. Zijn heiligheid vertoont zich in een verblindende en allesomvattende heerlijkheid, Jes. 6 : 2-4. Hoe de mens en zeker de onreine mens daarop reageert? Zie Jesaja in hetzelfde verband: 'Wee mij'.
De heiligheid Gods houdt ook in Zijn niet-geschapen-zijn en daarom onvergelijkbaar zijn met al het geschapene (1 Sam. 6 : 20, Ex. 15 : 11, 1 Sam.

2 : 2, Job 4 : 17, 15 : 14, 25 : 4-6). Dat het levensgevaarlijk is dit alles uit het oog te verliezen kan alleen al duidelijk zijn uit alle kultische voorschriften uit het oude testament, alle vervuld in onze Here Jezus Christus, die voor God onze heiligheid is.

4.3. Soevereiniteit Gods en vrije menselijke wil

De link tussen deze en de vorige paragraaf is de loochening van Gods soevereiniteit. De mens beslist zelf aangaande zijn verlossing, of hij de voorwaarden die daar voor staan zal vervullen of niet. God doet dan niet meer dan het verdiende uitbetalen, terwijl Jezus Christus ervoor gezorgd heeft, dat het kapitaal daarvoor beschikbaar is. Voor Schriftbewijs hiertegen zie men de artikelen 14, 15 en 16, 22, 23 en 24 N.G.B., evenals de Heidelbergse Catechismus daarover, maar vooral de *Dordtse Leerregels.*

5. Een gesprek met Mormonen?

Wie door een mormoonse zendeling benaderd wordt, doet geen kwaad wanneer hij een gesprek met deze man in zijn kwaliteit als brenger van een valse leer afwijst (2 Joh : 10, 11). Iets anders is het, wanneer je zelf na gedegen voorbereiding het initiatief zoekt voor een gesprek.
Maar blijf je dan ook realiseren, dat je je in gevaar begeeft. Ga daarom met z'n tweeën. Beperk ook je doelstelling. Voorlopig is het al mooi, wanneer je in zo'n gesprek zover kunt komen, dat je uit de Bijbel bewijst, dat het mormoonse geloof niets heeft uit te staan met christendom en duidelijk in strijd is met de Bijbel zelf. Wees daarbij erop bedacht, dat gelijke termen nog geen gelijke inhoud hebben. Vergeet ook niet, dat een HLD altijd zal proberen je te winnen. Neem daarom ook een beperkt onderwerp voor zo'n gesprek en zoek daarbij je eigen vastigheid niet in je welbespraaktheid, maar laat het evangelie zelf aan het woord door een hoofdstuk of perikoop uit de Bijbel zelf centraal te stellen.
Geschikte stukken zijn te vinden aan de hand van onze belijdenisgeschriften en wellicht ook aan paragraaf 4 van deze schets. Bij dit alles is een meer dan oppervlakkige kennis van hun *eigen* literatuur onmisbaar.

Aandachtspunten voor de bespreking

1. Zie je overeenkomsten met de Roomse Kerk?
2. Wat hebben de HLD gemeen met andere sekten?
3. Wat voor konklusies verbinden wij aan het 'mensvormige' spreken van de Schrift over God?
4. De Mormonen zien de zondeval als integraal onderdeel van Gods 'plan der zaligheid'. Welke problemen liggen hier inderdaad? Zijn daar antwoorden op? Is dit belangrijk?
5. De leer van de vrije wil heeft ook een gemakkelijk antwoord op de plaats van het kwaad in de wereld(geschiedenis): eigen schuld, o mens, had je

het goede maar moeten kiezen. Wat vinden wij daarvan? Wat is onze troost daarin?

6. Wat 'nut ons' de leer van de schepping in verband met onze verlossing, de zekerheid van onze verlossing?

Literatuur

Voor de historische omgeving van het ontstaan: J. Kamphuis, *Signalen uit de kerkgeschiedenis,* Groningen (Vuurbaak) 1975, pp. 61 - 68. Voor een overzicht van hun geschiedenis en leer: Sipke van der Land, *Wat bezielt ze?* Het handboek van sekten, stille krachten, bewegingen, Kampen (Kok)1980, pp. 150-165;H. Veldhuizen, 'Mormonen' in L. van Driel en I.A. Kole (verz.), *Het blijvende Woord,* deel V: *Kerken, sekten en stromingen,* Kampen (Kok) 1980, hetzelfde artikel is ook afgedrukt in H. Veldhuizen, *Sekten en stromingen,* Kampen (Kok) 1980. Bij ds. Veldhuizen vinden we ook een vertaling van de '13 artikelen'. Verder artikelen in encyclopedieën.

Een soort kompendium geeft het uitverkochte, maar in bibliotheken nog wel te lenen boekje van H.J. Spier, *Mormonen in opmars,* Kampen (Kok) z.j. Hun eigen meest verbreide folders zijn: Gordon B. Hincley, *Wat zijn mormonen* en een folder met passages uit de *Leer en Verbonden* en de *Parel van grote Waarde: Joseph Smiths Getuigenis.* Hun heilige boeken behalve de Bijbel, die ze erdoor ontheiligen, kunnen altijd ingezien worden bij een mormoonse plaatsgenoot (zie telefoonboek onder Kerk etc.) of anders (dat geldt ook van folders) worden aangevraagd bij hun zendingscentrum, Laarderweg 128, 1402 BM Bussum. Voor verdere literatuur kan men het best terecht in de Verenigde Staten.

Anti-literatuur is te krijgen bij de Utah Christian Tract Society, P.O. box 725, La Mesa California 92041 (eerst een katalogus aanvragen).

Eigen literatuur is te koop bij: Deseret Book Company, 60 East South Temple, Salt Lake City, Utah 841 11 (voor enkele titels zie men de letterlijke citaten in de schets en de begeleidende artikeltjes).

Een degelijk boekje (hebben we zelf ook veel gebruikt) is M.W. Cowan, *Mormon Claims Answered,* 1978, te verkrijgen bij de auteur, P.O. Box 21052, Salt Lake City, Utah 84121.

Informatie over Reorganized church en de Polygamiekwestie vind je in: Gordon H. Fraser, *Sects of Latter-Day Saints.*

R. TER BEEK/E.A.W. MOUISSIE.

8. De Jehova's getuigen

Er zijn waarschijnlijk maar weinig mensen die nooit van de Jehovah's Getuigen hebben gehoord. Menigeen stond oog in oog met een paar net geklede heren of dames die fanatiek het woord voerden nadat de voordeur was geopend. Iedereen kan daarover zo zijn eigen verhaal vertellen. Kent ook iedereen de leer van de Jehovah's Getuigen en de achtergrond van hun optreden? De praktijk leert dat dát niet het geval is. Het is van belang, dat wij iets meer weten van de langs de deur komende Getuigen. Kennis van zaken zal met zich meebrengen dat het Wachttorengenootschap wordt herkend als een antichristelijke sekte. En dat bewaart ons voor een te sympathieke houding zoals die doorklinkt in het veelgehoorde: „Zij doen het toch maar, zij gaan langs de deuren en nemen zelfs hun kinderen mee!" Dat de Jehovah's Getuigen energie hebben, kan niet worden ontkend. Uit deze schets zal blijken dat het een energie van dwaling is (2 Thess. 2 : 11).

Oorsprong en naam

De beweging van de Jehovah's Getuigen is afkomstig uit de Verenigde Staten. Het begon met Charles Taze Russell (1852-1916) die een bijbelstudiegroep oprichtte om vooral de wederkomst van Jezus Christus te onderzoeken. Deze Russell had presbyteriaanse ouders en was van zijn jeugd af aan bekend met de bijbel. Dat betekent niet dat zijn ouders hem liefde voor de kerk van Jezus Christus hebben meegegeven. Zijn moeder stierf trouwens al toen Charles nog maar 9 jaar oud was. Zijn vader schijnt geheel te zijn opgegaan in zijn zaak voor herenkleding, waarin Charles later ook werkte. In ieder geval vond Charles al spoedig het ouderlijk geloof hard.
In de tijd van de bijbelstudiegroep noemen Russell en de zijnen zich: Ernstige Bijbelonderzoekers. Ook in deze begintijd ligt het accent op de prediking van het Koninkrijk, dat komen zal door de strijd van Armageddon heen. (zie Openbaring 16 : 16 Harmagedon).
In 1919 wordt de bijbelstudiegroep tot een New World Society (Nieuwe Wereldmaatschappij). De naam Jehovah's Getuigen wordt in 1931 aangenomen. (voortaan afgekort tot J.G.). Toen is vastgesteld dat hetgeen in Jes. 43 : 12 staat („gij toch zijt mijn getuigen, luidt het woord des HEREN, en Ik ben God") speciaal voor hen gold.

Armageddon

De prediking van de J.G. wordt sterk bepaald door de aankondiging van het komende oordeel. Ter ondersteuning van die prediking worden steeds weer nieuwe data genoemd waarop de strijd van Armageddon zal losbranden.

Wie zich verdiept in de berekeningen die leiden tot het noemen van de diverse data zal spoedig merken dat het ingewikkelde en vergezochte berekeningen zijn. Het jaar 1914 neemt een erg belangrijke plaats in. Om direkt een indruk te geven van het Schriftgebruik der J.G., laten wij in kort bestek zien waarom 1914 voor hen belangrijk is en hoe zij aan dit jaartal komen.
Laten de lezers(essen) zich niet afschrikken door het wat ingewikkelde verhaal dat nu volgt. Het gaat er om te laten zien hoe willekeurig de J.G. met bijbelteksten omgaan. Het is niet teveel gezegd wanneer ds. H.J. Spier in dit verband spreekt van 'het grootste profetische puzzlespel, dat er bestaat'. Het is onze ervaring dat de J.G. die langs de deuren komen deze berekeningen ook wel erg moeilijk vinden!

We worden in de eerste plaats verwezen naar Daniël 4. Daar lezen wij de geschiedenis van Nebukadnezar, die door de HERE wordt vernederd vanwege zijn hoogmoed en grootspraak. Gedurende 7 tijden zal het koningschap van hem worden afgenomen en zal hij leven als een dier.
Dit alles wordt aangekondigd in een droom. De J.G. stellen nu dat deze droom naast een kleine ook een grote vervulling heeft gekregen. De kleine vervulling had plaats in het leven van Nebukadnezar - de grote in de eeuwen van de wereldgeschiedenis. Zoals Nebukadnezar 'in het klein' zijn koningschap na zeven tijden terugkrijgt, zo ook God 'in het groot' na zeven tijden. Volgens de J.G. heeft God Zijn koningschap op deze aarde verloren zodra de laatste davidische koning, Zedekia, in ballingschap is gevoerd. Pas na zeven tijden ontvangt God dat koningschap op aarde weer terug. De grote vraag is nu: hoe lang duren die zeven tijden?
Om dat te berekenen wordt verwezen naar Openbaring 12 : 14. Daar is sprake van 'een tijd en tijden en een halve tijd'. Dat is bij elkaar 3 1/2 tijd. De J.G. stellen deze periode gelijk aan de 1260 dagen uit Openbaring 12 : 6. En dan is de rekensom snel gemaakt: 7 tijden maken 2520 dagen. Dat is nog maar kort en dus gaan we naar Ezechiël 4, waar wij lezen dat Ezechiël vele dagen op zijn zijde moest liggen, eerst op zijn linker- daarna op zijn rechterzijde. Dan horen wij de HERE zeggen dat Hij voor alle jaren van de ongerechtigheid van Israël en Juda hem telkens een dag oplegt. Voor elk jaar één dag. Pas dat toe op 2520 dagen en je hebt 2520 jaren. Dus: de periode dat Gods koningschap op deze aarde afwezig is duurt 2520 jaren. Volgens de J.G. werd Zedekia in 606 vóór Christus weggevoerd in ballingschap (een jaartal dat overigens niet juist is). Tel nu 2520 jaren verder en je komt uit in 1914 na Christus. Dat men in werkelijkheid vanuit het jaar 1914 terugrekent naar 606 vóór Christus, vermelden wij slechts terzijde.
De theocratische regering, zoals die in Israël was gevestigd eindigde in 606 vóór Christus en heeft zich opnieuw in deze wereld gevestigd toen Christus in 1914 (onzichtbaar) terugkwam. Zijn koningschap wordt uitgeoefend via de koninkrijksorganisatie van de Wachttoren.

Overigens had in 1914 iets anders moeten plaats vinden. In dat jaar hadden

de goddeloze machten in de wereld vernietigd moeten worden. Toen had het 1000-jarige vrederijk moeten aanbreken. Dat is niet gebeurd. Russell heeft zijn fout erkend. Hij had, naar eigen zeggen, een verkeerde conclusie getrokken. Maar God Jehovah heeft zijn foute conclusie omgezet tot een zegen voor duizenden die zich door de verwachting van dit gebeuren meer dan vroeger aan Hem hadden opgedragen.
En zo wordt aan het jaartal 1914 een andere betekenis verleend. In dat jaar is Jezus Christus onzichtbaar naar deze aarde teruggekeerd. Zijn onzichtbare wederkomst kondigt de spoedige komst van het vrederijk aan. Het eindoordeel staat voor de deur. Sinds 1914 bevinden wij ons als het ware in een overgangssituatie.
Wanneer is het zover? In de loop van de tijd zijn steeds weer andere jaartallen genoemd. De opvolger van Russell, J. Rutherford, kwam via ingewikkelde berekeningen tot het jaar 1925. Dan zouden Abraham, Izaäk en Jacob terugkeren op aarde evenals de goede profeten uit de oude bedeling. In San Diego, Californië, werd een speciaal huis voor Abraham, Izaäk en Jacob klaar gemaakt. Daar zouden zij hun zetels kunnen vestigen voor de grote aardse geluksperiode. Ze kwamen echter niet in 1925 en zo had de president van het Wachttorengenootschap een aardig winterpaleis tot zijn beschikking. Daarna is ook wel het jaar 1975 genoemd. We herinneren ons uit die tijd een verhoogde aktiviteit van de J.G. Nu wordt het jaar 1985 wel genoemd. Overigens legt men zich daarop niet zo strak vast. De J.G. wijzen op Matth. 24:34 „Voorwaar, Ik zeg u, dit geslacht zal geenszins voorbij gaan, voordat dit alles is geschied." We lezen over deze tekst het volgende in 'Ware vrede en zekerheid' (uitgave van het Wachttorengenootschap) pag. 87:
„Degenen die zich de gebeurtenissen van 1914 herinneren, beginnen nu aardig op leeftijd te komen. Velen van hen zijn reeds gestorven. Jezus verzekert ons echter dat binnen 'dit geslacht', voordat zij allen gestorven zijn, de vernietiging van dit goddeloze samenstel van dingen zal komen."
Met andere woorden: vóór uiterlijk 2014 (er van uitgaande dat er nog een enkeling 100 jaar wordt) zal de in Openbaring 16 : 16 genoemde strijd losbarsten. Je kunt het op de vingers narekenen.
En omdat het definitieve geweld nabij is, is er ook haast bij de verkondiging van de reddende boodschap. Er is maar één mogelijkheid om aan het vuur te ontkomen: Jehovah's Getuige worden. Voor niemand anders, kerkelijk of niet-kerkelijk, is er redding mogelijk. Zo wordt het gepredikt. Bij bestudering van de leer blijkt dat er voor velen nog een herkansing is na dit leven.

Bijbelgebruik

Na het voorgaande dringt de vraag zich op: hoe is het mogelijk dat de J.G. tot zulke dwalingen komen terwijl zij zeggen de bijbel als Gods Woord te aanvaarden? Dat zij de bijbel zondermeer beschouwen als het geïnspireerde Woord van God, blijkt uit hun geschriften. We lezen in 'Ware vrede en zekerheid' (uitg. Watchtower Bible and Tract Society of New York) op pag. 46:

„Het antwoord (op de vraag naar onrust en geweld in deze wereld, L.W.d.G.) wordt in het eerste boek van de bijbel gevonden door wat daarin over Adam en Eva wordt gezegd. Dit verslag is niet slechts een allegorie. Het beschrijft een historisch feit". En een pagina verder de volgende zin: „Het geïnspireerde verslag in Genesis onthult dat de mens een unieke positie op aarde innam". Ofschoon dit op het eerste gezicht weldadig aandoet, moet direkt worden bedacht dat de hier genoemde inspiratie een andere is dan wij belijden. De J.G. beschouwen de Heilige Geest niet als de derde Persoon binnen de Drieëenheid. Voor hen is de Geest een onpersoonlijke kracht. Bij het bestuderen van de leer der J.G. zal steeds bedacht moeten worden dat de ons bekende woorden en termen dikwijls een heel andere inhoud hebben. Het is onze ervaring dat de J.G. die langs de deuren gaan dikwijls bewust aansluiten bij de bekende kerkelijke terminologie. Achter orthodox klinkende zinnen gaan in werkelijkheid ketterijen van de eerste orde schuil.
Bovenstaande neemt niet weg dat wij van de J.G. mogen verlangen dat zij zich aan de bijbel houden. Naar eigen zeggen doen zij dat ook. In werkelijkheid ligt het geheel anders: het Wachttorengenootschap bepaalt hoe de bijbel gelezen moet worden. Dit genootschap vertegenwoordigt namelijk de hemelse organisatie hier op aarde, het is de geestelijke overheid.
Aan het hoofd van deze geestelijke overheid staat God Jehovah - Hij regeert door middel van tien maal tienduizenden engelen. Al deze engelen samen vormen de 'vrouw van God'. Eén van deze engelen is Jezus Christus. Hij is dezelfde als de aartsengel Michaël. Hij is door God Jehovah aangesteld tot bevrijder van de mensen en is onder Jehovah de grootste persoonlijkheid in het heelal.
Tien dagen na de hemelvaart van Jezus Christus heeft de vrouw van God op deze wereld geestelijke kinderen voortgebracht. Dat is het Pinksterfeest. Zij die dan met de Geest zijn gezalfd zijn de eersten van de 144.000 die bestemd zijn eens met Christus in de hemel te regeren.
Deze gezalfden vertegenwoordigen hier op aarde de hemelse organisatie. En al de gelovigen moeten hun bijbel lezen bij het licht dat uit deze 'tempel' straalt. Zonder dit licht is het onmogelijk de bijbel goed te begrijpen. Vandaar dat de J.G. eerst het blad Wachttoren bestuderen voordat zij op pad gaan. Uit het bovenstaande blijkt dat er twee klassen van gelovigen zijn: de 144.000 en de anderen, de Jonadabs. We komen hier nog op terug.
(zie ook schets 1 in deze bundel, par. 5 d).

Organisatie

De grondlegger van de beweging der Jehovah's Getuigen, Charles Taze Russell, hield nog vast aan een regering door middel van ouderlingen. Zijn opvolger, Rutherford, ging over tot een hiërarchisch systeem waarbij alle gemeenten worden gedirigeerd vanuit het centrum in Brooklyn.
Onder president Knorr is er nog een belangrijke wijziging gekomen. Was er altijd één topman die alle geschriften ondertekende, onder Knorr wordt een

topleiding gevormd. Dit om te voorkomen dat de koers van de beweging afhankelijk zou zijn van één persoon. Volgens 'De Wachttoren' van 15 maart 1975 is de beweging uitgegroeid tot 2 miljoen. Genoemd blad wordt uitgegeven in 79 talen met een gemiddelde oplage van 8.850.000 exemplaren. Het blad 'Ontwaakt' verschijnt in 31 talen met een gemiddelde oplage van 8.750.000 exemplaren. De mensen in de drukkerijen werken enkel voor hun levensonderhoud.
Het leven binnen de gemeenten is eveneens strak geregeld. Via een kaartsysteem worden de verrichtingen van de gemeenteleden nauwkeurig bijgehouden. In de Koninkrijkzalen (zo worden de kerkgebouwen genoemd) worden de leden geïnstrueerd voor de evangelieverkondiging. De 'verkondigers' wordt geleerd volgens een bepaald systeem te werk te gaan. Een zekere W.J. Schnell vertelt als ex.-J.G. welk systeem hij hanteerde. („Ik was een Jehovah's-Getuige!" 30 jaar lang een slaaf van de Wachttoren).
Eerste stap: Een boek of een tijdschrift in nieuwe handen geven en nieuwe woningen binnenvoeren. De meeste mensen, zelfs belijdende christenen, kennen hun Bijbel té oppervlakkig om zich door de vreemde leerstellingen te laten verontrusten.
Tweede stap: Aanmoedigen tot het lezen en bestuderen van de publikaties van het genootschap door een tweede bezoek. Bij deze bezoeken wordt het verlangen van de kandidaat opgewekt door dramatische opmerkingen over wereldgebeurtenissen, door een meelevend gesprek over persoonlijke problemen en door beloften vol vertrouwen over bevrijding door het 'Koninkrijkgeloof'.
Derde stap: Inwilliging zien te verkrijgen voor bijbelstudie aan huis, een wekelijkse bestudering van de publikaties van het genootschap der J.G.
Vierde stap: Aansluiting bij een wijkcentrum, waar men boeken bestudeert en wekelijks scholing en onderricht geeft aan een groep belangstellenden.
Vijfde stap: Het bespreken van de Wachttorenstudies in de Koninkrijkzaal op zondag.
Zesde stap: Trouw de diensten bezoeken en de opleidingsschool voor huisbezoekers, boeken en tijdschriften verkopen en het inzenden van nauwkeurige berichten naar het hoofdbureau over het werk dat voor het 'Koninkrijk' werd gedaan. Wanneer de kandidaat zijn opleiding in de praktijk trouw toepast, is hij gereed voor de laatste stap.
Zevende stap: Het ontvangen van de waterdoop die de toegang geeft tot Gods organisatie. Dan is hij officieel verkondiger geworden. De man of de vrouw is nu veilig in het 'Koninkrijk'. Zij, die bijzonder bekwaam of trouw zijn, kunnen tot dienaar van het genootschap worden bevorderd of worden uitgenodigd te komen werken op het hoofdbureau.
Ongetwijfeld zal het systeem steeds worden aangepast aan tijd en omstandigheden. Toch geeft het bovenstaande een goede indruk van de werkwijze.

De Jonadabs

Wie komen er aan de deur? Zijn dat leden van de klasse der 144.000? Nee, op een enkele uitzondering na zijn het de Jonadabs. We geven nogmaals de hiërarchische opbouw van het Wachttoren-genootschap weer:
Bovenaan staat God Jehovah. Onder Hem de vele engelen, met als hoogste engel Jezus Christus die tot Gods Zoon is aangenomen. Daaronder de 144.000, de hemelse klasse. In hun dienst staan de Jonadabs. Ze worden zo genoemd naar de zonen van Rechab - dezen woonden wel in Kanaän maar behoorden niet tot het volk Israël.
De Jonadabs maken geen deel uit van het Lichaam van Christus en nemen daarom geen deel aan de jaarlijkse herdenking van de dood van Jezus Christus. Ze mogen toezien hoe het Avondmaal wordt gevierd door hen die wèl tot de 144.000 behoren. De Jonadabs worden wel gedoopt maar hun doop heeft een andere inhoud dan bij de leden van de hemelse klasse. De laatsten worden gedoopt met de Geest, de aardse klasse slechts met water.
Wat is dan de betekenis van de doop voor een Jonadab? Het is een getuigenis van zijn kant dat hij zich aanbiedt aan Jehovah om Zijn wil te doen. Het zich laten dopen wordt beschouwd als een bezegeling van de wil om God te dienen.
Hoe weet een J.G. dat hij behoort tot de 144.000 of dat hij (slechts) een Jonadab is? Antwoord: dat moet uit de ervaring blijken. Bij de 144.000 openbaart zich een hevig verlangen naar het hemelse. Daaruit blijkt dat de Geest met hun geest getuigt dat zij kinderen van God zijn (Rom. 8 : 16). De Jonadabs ervaren geen verlangen naar het hemelse; zij bemerken bij zichzelf het verlangen liever op de vernieuwde aarde te wonen.
Dit is een opvallend onderdeel in de leer van de J.G. Uit alles blijkt dat zij het geloof willen beredeneren. Zo spotten zij bij voorbeeld met de leer van de Drieëenheid door te zeggen dat de belijders daarvan niet goed kunnen rekenen.
De wijze waarop zij komen tot de onderscheiding van de 144.000 en de Jonadabs is echter weinig logisch. Sterker: we treffen hier een duidelijk mystieke trek aan. De mystieken menen immers dat het Woord Gods niet voldoende is. Daarnaast moet er bevinding zijn die door de Geest wordt gewerkt buiten het Woord om. De scheiding tussen de 144.000 en de Jonadabs is één van de meest droevige zaken uit de leer van de J.G. Nergens maakt de Schrift scheiding tussen de ene gelovige en de andere. Er is wel onderscheid. Dat onderscheid in gaven en krachten verhindert de apostel Paulus niet zijn brieven tot de gehele gemeente te richten. Tot heel de gemeente klinkt zijn woord: „Weet gij niet, dat gij God's tempel zijt en dat de Geest Gods in u woont?" (1 Cor. 3 : 16) en: „Gij nu zijt het lichaam van Christus en ieder voor zijn deel leden". (1 Cor. 12 : 27).

Enkele punten uit de leer

1. Jezus Christus

Hij wordt beschouwd als de hoogste engel, het eerst geschapen schepsel. Hij is geen goddelijk Persoon. Daartoe worden aangevoerd o.a. de volgende teksten: Openb. 3 : 14, Col. 1 : 15, Joh. 14 : 28, 1 Kor. 15 : 28 enz.
Dat deze opvatting gevolgen heeft voor het verlossingswerk van Jezus Christus spreekt voor zichzelf. Men zal er in een gesprek met de J.G. steeds op moeten letten dat zij wel dezelfde termen gebruiken, maar daaraan een andere inhoud geven.
Wat betreft de Schriftuurlijke argumentatie wijs ik op Openb. 22 : 9 en Openb. 5 : 13 en 14: Jezus Christus wordt wel aangebeden. Verder noem ik Joh. 10 : 30 en 14 : 9. Zie voorts art. 10 van de N.G.B.

2. De Drieëenheid

De J.G. wijzen de Drieëenheid volkomen af. Uit de manier waarop zij dat doen blijkt dat zij zeer verstandelijk te werk gaan. Zij bestrijden de leer van de Drieëenheid o.a. door te zeggen: 3 maal 1 is toch niet één? Wie dat gelooft kan niet rekenen, zo menen zij.
Wij zullen evenwel niet proberen de leer der Drieëenheid voor ons verstand aannemelijk te maken; zoals vele andere geloofsinhouden gaat ook dit leerstuk niet tégen ons verstand in, maar daar bovenuit. En als zodanig zullen wij geloven hetgeen de Schrift ons openbaart.

3 De hel

Wat gebeurt er met hen die geen J.G. willen worden? Gaan zij naar de hel? Nee, want er bestaat volgens de J.G. geen hel. Dat is in strijd met de liefde van God en ook in strijd met zijn rechtvaardigheid. Het is immers al erg genoeg wanneer een mens zijn bestaan verliest. Daarboven nog een andere straf toedienen zou onrechtvaardig zijn.
Maakt deze leer geen zorgeloze en goddeloze mensen? Ja, want per slot van rekening is er na het leven niets meer waarvoor een niet-J.G. bang zou moeten zijn.
We zien dat ook op dit punt de Schrift niet aan het Woord komt. Denk slechts aan wat de Here Christus zegt in Matth. 25 : 41: „Dan zal Hij ook tot hen, die aan zijn linkerhand zijn, zeggen: Gaat weg van Mij, gij vervloekten, naar het eeuwige vuur, dat voor de duivel en zijn engelen bereid is."

4. Verkiezing

De J.G. leren dat een mens uit eigen vrije wil tot het geloof kan komen. Zij ontkennen de verkiezing tot geloof. Terwijl wij toch lezen in Ef. 1 : 4: „Hij heeft ons immers in Hem uitverkoren vóór de grondlegging der wereld *opdat* (niet: omdat) wij heilig en onberispelijk zouden zijn voor zijn aangezicht".
Ook het geloof is een gave Gods. Vanuit de Schrift moet volledig worden afgewezen de gedachte als zouden mensen die van goede wil zijn deel krijgen

aan de verlossing. (Voor dit punt zij verwezen naar de D.L. en de bespreking daarvan in „De Schat van Christus' Bruid", zie bijv. pag. 118).

5. Varia

Er zijn nog veel meer punten te noemen, waarvan hier een enkele zonder verdere bespreking. De J.G. zijn tegen bloedtransfusie op grond van Gen. 9 : 3-5 en Hand. 15 : 28 en 29.
De J.G. zijn dienstweigeraars: zij weigeren mee te doen in het goddeloos bedrijf der machten van deze boze wereld. Ook houden zij zich verre van politiek en staatkunde.
Kinderdoop wijzen de J.G. eveneens af en verjaardagen worden niet gevierd, want de geboortedag is niet de grootste dag in het leven. We zouden de J.G. onrecht doen indien wij niet wezen op hun strijd tegen overspel, waarzeggerij, abortus provocatus, drugs, losse zeden en andere uitingen van een verdorven maatschappij.

Aandachtspunten voor de bespreking

1. Zie je een parallel tussen de manier waarop de J.G. de bijbel uitleggen en de wijze waarop de rooms-katholieke kerk dat doet?
   Dan denken we met name aan de plaats van de 'geestelijkheid' bij de Schriftuitlegging.
2. Mogen wij een gesprek aangaan met de J.G. gelet op 2 Joh. : 10?
3. Kun je een verband leggen tussen de afwijzing van de geref. verkiezingsleer en de afwijzing van de kinderdoop door de J.G.?
4. Moet de leer van de J.G. een zelfverlossingsleer worden genoemd?

Literatuur

Veel in dit artikel is ontleend aan: *„De Jehovah's Getuigen en de Bijbel"* van ds. H.J. Spier.
Heel handig is de notedop-encyclopedie waarin allerlei onderwerpen nog eens kort worden behandeld.
Om iets te proeven van de sfeer van het leven binnen de Wachttoren-organisatie kan men lezen: *„Herders zonder erbarmen"* van Josy Doyon.
Onthullend is het boek van A.P. Wisse: *„De Jehovah's Getuigen aangeklaagd"*. Hierin staat het levensverhaal opgetekend van Nico Klein, oprichter en secretaris van de Nederlandse Vereniging van Ontgoochelden.
De sekte van de Jehovah's Getuigen wordt ook behandeld in *„Het blijvende Woord"*, deel V, *Kerken, sekten en stromingen*, door L. van Driel en I.A. Koole.

L.W. DE GRAAFF.